

ЦІ АДБУДЗЕЦЦА ПАЛІТЫЧНЫ ДЫЯЛОГ? Стар. 2.

СКАРБЫ ГІСТАРЫЧНАГА АРХІВА Стар. 2.

«ПРЫКМЕТЫ АДЫХОДЗЯЧАГА ЧАСУ» МАСТАКА Уладзіміра ТОЎСЦІКА Стар. 3.

Аляксей САЛАМОНАЎ: «САМАСТОЙНАЯ БЕЛАРУСЬ СВАІМ ГЕАГРАФІЧНЫМ ЦЭНТРАМ НАЗАЎДЫ БОГАМ ПРЫВЯЗАНА ДА ЦЭНТРА ЕЎРОПЫ» Стар. 5.

РЭПАРТАЖ З МАЙСТЭРНІ СКУЛЬПТАРА Льва ГУМІЛЕЎСКАГА Стар. 4—5.

Леў МІРАЧЫЦКІ. ГІСТАРЫЧНЫ НАРЫС ПРА АГУЛЬНАЕ МІНУЛАЕ БЕЛАРУСІ І ЛІТВЫ Стар. 6.

ЛІТАРАТАРЫ 30-х. АПАВЯДАННЕ Сяргея РУСАКОВІЧА «КРУМКАЧ» Стар. 7—8.

АГУЛЬНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЕТА **РАСПАЎСЮДЖВАЕЦЦА Ў 48 КРАІНАХ**

Голас Радзімы

24 лістапада 1999 года
Цана 40 000 рублёў

№ 47 (2657)

Штотыднёвая газета для суайчыннікаў за межамі Беларусі
Выдаецца з 1955 г.

НА МЯЖЫ СТАГОДДЗЯЎ

«ДРЭВА ЖЫЦЦЯ» Аляксандра УЛАСАВА

Завяршаецца дваццатае стагоддзе. Самая пара азірнуцца і асэнсаваць, як пражыта гэтае стагоддзе, чые імёны ўпісаць залатымі літарамі ў аналы беларускай гісторыі, культуры. Шмат якія з іх ужо даўно акрэслены, вызначаны. Сярод іх — Янка Купала, Якуб Колас, Алаіза Пашкевіч-Цётка, Зміцер Жылуновіч, Максім Багдановіч, Алесь Бурбіс, Аляксандр Чарвякоў, Уладзіслаў Галубок, Максім Гарэцкі, Браніслаў Тарашкевіч...

Усіх іх паклікала да творчага, грамадскага і палітычнага жыцця першая легальная беларуская газета "Наша Ніва", першым рэдактарам якой стаўся Аляксандр Уласаў.

І сапраўды, калі б не было "Нашай Нівы", ці знайшліся б Янка Купала, Якуб Колас, Ядвігін Ш., Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі?.. Ці падалі б яны свой голас? Ці пачулі б яны сябе беларускімі песнярамі? Магло б так стацца, што Янка Купала пісаў бы папольску. Багдановіч — па-расійску. Ну і гэтак далей.

Але вось на хвалі рэвалюцыі 1905 года ў 1906-м з'явілася "Наша Ніва". І ўсё завіравала. З розных куточкаў Беларусі пасыпаліся допісы, вершы, абразкі, апавяданні. Скуль толькі што ўзялося!.. Без граматыкі, без беларускай школы ўсе зарупіліся пісаць пабеларуску, жывой моваю. Гэта быў незвычайны рух! Яго хіба можна параўнаць з веснавой паводкай, з прарывам вады праз забетанаваную плаціну. А яно, бадай што, так і было!

Аляксандр УЛАСАЎ (у цэнтры) і яго жонка з роднымі і сябрамі. 1926 год.

І ў гэты рух прывяла Беларусь найперш "Наша Ніва" і яе першы рэдактар Аляксандр Уласаў. Ён усё сваё жыццё бараніў Беларусь і беларусаў, тлумачыў, што *"ўсе, хто прывык шанаваць кожную нацыю і кожнага чалавека, ведаюць, што ў роднай мове сваёй беларус усё лепш разумее, што тая мова — гэта яго душа, сэрца, усё, што ёсць самае блізкае і дарагое чалавеку. І беларусам, беручы культуру ад рускіх і ад палякаў, няма ніякай патрэбы забываць, што яны беларусы, адракацца ад сваёй нацыі і перакідацца к чужой".*

"Наша Ніва", 25 красавіка 1908 года.

Ужо за адно тое, што Уласаў разам з сваімі паплечнікамі Антонам і Іванам Луцкевічамі прывёў у рух духоўнае жыццё Беларусі, ягонае імя павінна быць запісана ў адным шэрагу з імёнамі выдатных адраджэнцаў XX стагоддзя. І нават на чале гэтага шэрагу. А менавіта так: Аляксандр Уласаў, Іван і Антон Луцкевічы. І далей усе астатнія: Янка Купала, Якуб Колас... Іван і Антон Луцкевічы — нашы беларускія карані XX стагоддзя. Усе астатнія на нашым беларускім дрэве XX стагоддзя — гэта галінкі, лісточкі, верхавінкі, макаўкі, парасткі. І яшчэ адно першынство за Уласавым. Ён першы пачаў Мінск губернскі пераўтвараць у Мінск беларускі, у Мінск (Менск) сталічны. І вось такая самабытная постаць да гэтай пары была зацемнена, ніяк не ўшанавана, не ўзвялічана, як яна гэтага вартая.

(Заканчэнне на 4—5-й стар.).

СУКВЕЦЦЕ

«СОНЕЧНЫ ПТАХ»

Гэтай восенню трэці раз сабраліся ў сценах мінскага Палаца дзяцей і моладзі дзіцячыя творчыя калектывы на фестываль нацыянальных культур "Сонечны птах". На гарадскі фестываль, акрамя дзіцячых калектываў Мінска, прыехалі юныя майстры і артысты з Горак і Пастаў. У фестывалі прынялі ўдзел ансамбль польскай песні "Вясёлка", фальклорны калектыў "Аястан", дуэт "Арзо", ансамбль "Барвінак" і многія іншыя калектывы.

У праграме "Сонечнага птаха" — кірмаш-продаж вырабаў народных майстроў, конкурс гульневых праграм, "горад майстроў" і конкурс на лепшую дзіцячую работу, фестываль дзіцяча-маладзёжных фальклорных калектываў, майстар-класы і мастацкая выстава ў галерэі "Палац".

НА ЗДЫМКАХ: адкрыццё фестывалю нацыянальных культур "Сонечны птах"; армянскі фальклорны калектыў "Аястан".

Фота Мікалая ПЯТРОВА, БелТА.

СПОРТ: НАПЯРЭДАДНІ АЛІМПІЯДЫ

БелТА.

У Нацыянальным алімпійскім камітэце Беларусі прайшла прэс-канферэнцыя членаў Нацыянальнай зборнай каманды па стралковаму спорту. Яны ўжо заваявалі трынаццаць ліцэнзій, што дае права на ўдзел у Алімпіядзе ў Сіднеі.

АКАДЭМІЧНАЯ ГРЭБЛЯ. На чэмпіянаце свету, які праходзіў у канадскім Сен-Катарыне, Кацярына Карстэн прынесла нашай камандзе золата ў адзіночным разрадзе. Гэтая перамога стала для яе пропускам у алімпійскі Сідней. На сённяшні дзень маецца яшчэ адна ліцэнзія ў класе мужчынскай "чацвёркі" без рулявога. У склад экіпажа ўваходзяць: Аляксандр Самахвалаў, Андрэй Татарчук, Дзмітрый Міроничык і Дзмітрый Плячысцік. Астатнім веслярам да выхаду на Алімпіяду яшчэ прыйдзецца пазмагацца на еўрапейскай кваліфікацыйнай рэгаце ў Швейцарыі.

СПАРТЫЎНАЯ ГІМНАСТЫКА. 34-ты чэмпіянат свету па спартыўнай гімнастыцы, што адбыўся ў Цянь-Цзіне (Кітай) прынёс нашай мужчынскай камандзе бронзавыя медалі. На жаль, лідэр каманды Іван Іванкоў з-за траўмы не змог прыняць удзел у абсалютным першынстве. Мінулы чэмпіянат з'явіўся генеральнай рэпетыцыяй перад турнірам у Сіднеі.

ДЗЮДО. Бронзавай узнагародай адзначаны апошні паядынак беларускага спартсмена-дзюдаіста Націка Багірава на чэмпіянаце свету ў Бірмінгеме. Ён прэтэндэнт на алімпійскі медаль.

НАСТОЛЬНЫ ТЭНІС. Яшчэ адна з нашых алімпійскіх надзей — майстар маленькай ракеткі Уладзімір Самсонаў нядаўна перамог у прэстыжным турніры — Кубку свету.

Узнагародай беларусу стаў прызавы чэк на суму 40 тысяч долараў і ўмацаванне пазіцый на першым радку рэйтынга.

Падрыхтавала Каця МАЗАКОВА.

ПАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД

УЛАДЫ І АПАЗІЦЫЯ РЫХТУЮЦЦА ДА ДЫЯЛОГА

● Юрый ДОМНІЧ.

Ужо некалькі месяцаў дыялог паміж уладамі і апазіцыяй, які рыхтуецца пры пасрэдніцтве Кансультатыўна-назіральнай групы АБСЕ ў Мінску, з'яўляецца адной з галоўных тэм палітычнага жыцця краіны. Менавіта па гэтай прычыне лета не стала ў краіне сезонам зацішша: палітычная эліта ўвесь час абмяркоўвала ўмовы перагавораў паміж канфліктуючымі бакамі. Восенню абрысы будучага дыялога пачалі вымалёўвацца ўсё дакладней.

Гэтаму, несумненна, паспрыяла активізацыя дзейнасці КНГ АБСЕ і непасрэдна яе кіраўніка пасла Ханса-Георга Віка. Пры пасрэдніцкай місіі КНГ АБСЕ прадстаўнікі ўладаў і апазіцыі ўжо правялі некалькі сустрэч, у выніку якіх пачаліся кансультацыі адносна перадумоў пачатку дыялога.

Асноўнай мэтай дыялога павінна стаць выпрацоўка выбарчага закона, які б адпавядаў міжнародным нормам і мог забяспечыць свабодныя і справядлівыя выбары ў заканадаўчы орган, якія запланаваны на 2000 год. Апазіцыя папярэдне згадзілася не кранаць прынцыповае пытанне канстытуцыйных змен, якое стала яблыкам разладу паміж рознымі палітычнымі сіламі ў краіне пасля рэферэндуму 1996 года і якое не дазваляла да гэтага часу сесці за стол перамоў.

Але каб прыступіць да абмеркавання ўмоў фарміравання парламента, бакі дамовіліся вырашыць некалькі папярэдніх пытанняў. У прыватнасці, апазіцыя настойвае на прадастаўленні свабоднага доступу да дзяржаўных сродкаў масавай інфармацыі, у першую чаргу, да радыё і тэлебачання. З гэтай мэтай улады і апазіцыя стварылі экспертныя групы, якія, дарэчы, ужо правялі некалькі сустрэч. Не выключана, што неўзабаве з'явіцца і дакумент, які замацуе дамоўленасці і прымусіць бакі прытрымлівацца іх у далейшым.

Яшчэ адной перадумовай пачатку дыялога з'яўляецца патрабаванне апазіцыі вызваліць палітзняволеных. Улады, у сваю чаргу, наадрэз адмаўляюцца прызнаваць, што ў Беларусі ёсць такая катэгорыя асоб: па словах прадстаўнікоў Адміністрацыі Прэзідэнта і ўрада, усе, каго апазіцыя адносіць да палітзняволеных, асуджаныя па крымінальных справах. Але КНГ АБСЕ таксама выказвае думку, што, напрыклад, вызваленне былога прэм'ер-міністра Міхаіла Чыгіра паспрыяла б перамовам.

Па сцэнарыю, прапанаванаму АБСЕ і падтрыманаму бакамі, дыялог павінен адбыцца паміж шасцю ўпаўнаважанымі прадстаўнікамі ўладаў, шасцю прадстаўнікамі апазіцыйных палітычных партый і шасцю прадстаўнікамі грамадскіх арганізацый. Місію пасрэдніка ўзяла на сябе КНГ АБСЕ, паўнамоцтвы якога на арганізацыю дыялога замацавалі дэлегаты 53 дзяржаў на сесіі Парламенцкай асамблеі АБСЕ ў Санкт-Пецярбургу.

Прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка адпаведным указам вызначыў кола асоб, якіх упаўнаважыў весці перамовы. Кіраўніком групы прызначаны памочнік Прэзідэнта Міхаіл Сазонаў. Групу апазіцыі таксама ўдалося сфарміраваць. У яе склад увайшлі прадстаўнікі васьмі палітычных партый. Такім чынам, аб'яднаную апазіцыю падчас дыялога прадстаўляюць лідэры або іх намеснікі Аб'яднанай грамадзянскай партыі, Партыі Беларускага народнага фронту, Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі "Народная грамада", Партыі камуністаў Беларускай, Партыі жанчын "Надзея", Беларускай партыі працы, Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады і Ліберальна-дэмакратычнай партыі.

САЦЫЯЛЬНЫ РАКУРС

Ужо год існуе ў Ленінскім раёне Мінска Цэнтр прафарыентацыі і сацыяльна-псіхалагічнай падтрымкі моладзі. Яго спецыялісты дапамагаюць маладым людзям, якія звярнуліся сюды па кансультацыю, у выбары ці змене прафесіі, у пошуку месца работы.

Некалькі гадоў дзейнічае пры 2-й клінічнай бальніцы Мінска гаспадарча-разліковае медыка-сацыяльнае аддзяленне. Пацыенты яго — нямоглыя людзі сталага ўзросту, каму ўжо не абысціся без пабочнай дапамогі. А тут яны акружаны ўвагай спецыялістаў-медыкаў, дагледжаны, накормлены. Клапатлівы да сваіх падапечных і "медбрат" Андрэй МАТАВІЛЕЦ. Удзячная яму за гэта 98-гадовая бабуля Ганна.

БелТА.

АКТУАЛЬНАЯ ГУТАРКА

АРХІЎ — МОСТ ПАМІЖ МІНУЛЫМ І БУДУЧЫНЯЙ

На мяжы часоў асабліва вострa паўстаюць пытанні: хто мы, адкуль, што было ў нашым мінулым і чакае ў будучыні? У сувязі з гэтым хочацца расказаць пра ўстанову, галоўная задача якой — менавіта захаванне дакументальнай спадчыны краіны — Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Пра тыя багацці, што тут захоўваюцца, пра дзейнасць архіва расказвае яго дырэктар Ала ГАЛУБОВІЧ.

— Сёння ў архіве 3 091 фонд, звыш 1 мільёна спраў, многія з якіх — унікальныя помнікі нацыянальнай культуры XV—XX стагоддзяў (да 1917 года ўключна): дакументы аб палітычным, сацыяльна-эканамічным і культурным жыцці беларускага народа. Усе матэрыялы ўяўляюць вялікую цікавасць для даследчыкаў.

— *Хто атрымлівае магчымасць карыстацца гэтымі скарбамі?*

— Кола людзей, што працуюць у нашых бібліятэках, даволі шырокае — школьнікі старшых класаў, студэнты, пісьменнікі, археолагі, работнікі кіно, мастакі, філолагі, краязнаўцы — адным словам, усе, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі.

— *У мінулым годзе Нацыянальны архіў адзначыў сваё 60-годдзе...*

— Так, дата заснавання архіва — 5 ліпеня 1938 года. Аднак, калі весці адлік — як у архівах заходніх краін — ад першых дакументаў, то нам ужо больш за 600 гадоў. Самы старадаўні дакумент, што ў нас захоўваецца, датаваны 20 чэрвеня 1391 года. Гэта грамата на зямлю князёў Кур'ятовічаў: яны жалавалі пану Грынько за верную службу горад Сакалец. У архіве захоўваюцца таксама арыгінальныя пергаментныя граматы XV—XVII стагоддзяў, напісаныя на старабеларускай, старапольскай і лацінскай мовах. На іх натаў захаваліся пячаці і пазалота літар. Сярод матэрыялаў гэтага перыяду найбольш цікавыя — актавая кніга Драгічынскага земскага суда (1416—1444), прывілеі на магдэбургскае права гарадам Нясвіжу (1586), Мазыру (1680)...

Сапраўдным скарбам мы лічым матэрыялы, звязаныя з імёнамі вялікіх пісьменнікаў Максіма Багдановіча, Якуба Коласа, Янкі Купалы, Міхася Лынькова, Івана Тургенева, Вісарыёна Бялінскага (напрыклад, праца Бялінскага "Аб выкладанні рускай мовы ў нярускіх школах", якая доўгі час лічылася згубленай); кампазітараў — Глінкі, Манюшкі, Агінскага, у прыватнасці, копія пісьма Агінскага дазорцы Маладзечанскай павятовай школы, дзе ён паведамляў, што дарыць школе свой палац, кнігі, ноты і музычныя інструменты для цэлага аркестра. Асобае месца ў архіве займаюць унікальныя фамільныя фонды князёў Радзівілаў, Любамірскіх Друцкіх-Любецкіх і іншых.

— *У якіх умовах адбываецца захаванне гэтых рарытэтаў?*

— Захаваць дакументы і арганізаваць іх выкарыстанне — галоўная задача архіва. Для забеспячэння цэласнасці фондаў праводзіцца адпаведны комплекс работ: дэзінфекцыя, стварэнне аптымальнага тэмпературна-вільготнаснага рэжыму, рэстаўрацыя пераплётаў, стварэнне мікрафотакопій асабліва каштоўных дакументаў. Кнігі знаходзяцца ў спецыяльных сховішчах на металічных стэлажах — гэтага патрабуюць і нестандартныя памеры кніг: іх сярэдні аб'ём больш за 250 лістоў, а самыя вялікія налічваюць нават да 6 000 лістоў.

— *Якімі дакументамі папаўняецца Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі?*

— У асноўным метрычнымі кнігамі, што паступаюць да нас з архіваў ЗАГСаў. Аднак шмат дакументаў загінула падчас рэвалюцый і войнаў, таму асноўная маса метрычных кніг заканчваецца 1900 годам. Часам да нас трапляюць кнігі з цэркваў і касцёлаў — вельмі каштоўныя экземпляры. Нам хацелася б, каб іх было як мага больш. Асаблівая надзея ў нас на праграму "Вяртанне", скіраваную на вяртанне беларускай дакументальнай спадчыны з-за мяжы.

— *Апошнім часам узрасла цікавасць людзей да мінулага сваёй сям'і, уласных каранёў. Чым можа дапамагчы Нацыянальны архіў тым, хто цікавіцца генеалогіяй?*

— Сапраўды, мы атрымліваем усё больш зваротаў наконт генеалагічных даных і праводзім пошук адпаведных дакументаў. Гэта вельмі карпатлівая работа: звесткі знаходзяцца ў фондах рэлігійных устаноў, дваранскіх дэпутацкіх сходаў, казённых палат, мяшчанскіх упраў, статыстычных камітэтаў, у фамільных фондах. І калі матэрыял па прывілеяваных саслоўях знайсці лягчэй, то звесткі адносна астатніх даводзіцца збіраць амаль па крупінках. Зараз архіў распрацоўвае спецыяльную праграму "Наш радавод", якая прадугледжвае стварэнне агульнанацыянальнага банка даных, дзе кожны жадаючы атрымае патрэбную яму інфармацыю. Увогуле ж катаклізмы XX стагоддзя прывялі да разрыву не толькі роднасных, але і сямейных сувязей, таму да нас прыходзяць запыты грамадзян блізкага і далёкага замежжа на пошук родных у Беларусі. Мы складаем архіўную даведку, выяўляем дакументы па гісторыі адпаведнай сям'і. Але нашы даныя тычацца толькі дарэвалюцыйнага часу, бо, зноў нагадаю, матэрыялы архіва датуюцца XV — пачаткам XX стагоддзя.

У рэчышчы нашай размовы мушу зазначыць: дзе б мы ні знаходзіліся, важна помніць пра свае карані, свае вытокі, бо, як вядома, без мінулага няма і будучыні.

Гутарыла Нэлі ПРЫВАЛАВА.

ВЫСТАВЫ

«АЎТАБІЗНЕС-99»

У сталічным выставачным цэнтры "Мінск-Экспа" трэці раз адбылася міжнародная спецыялізаваная выстава "Аўтабізнес-99". На ёй шырока прадстаўлены ўвесь спектр аўтамабіляў. Асаблівую цікавасць у наведвальнікаў выставы выклікаў легкавы аўтамабіль "Волга 3111".

Фота Мікалая ПЯТРОВА.

ЛАД ЖЫЦЦЯ

ВЫЙСЦЕ З ПАЛОНУ ІЛЮЗІЙ

Міжнародная канферэнцыя "Светапогляд новага тысячагоддзя — цвярозасць, культура, разумная стваральнасць" адбылася ў Мінску ў пачатку лістапада. На ёй сабраліся вучоныя, грамадскія дзеячы, медыкі, эканамісты, юрысты, настаўнікі з Украіны, Беларусі, расійскіх гарадоў — Масквы, Санкт-Пецярбурга, Новасібірска, Цюмені і іншых, заклапочаныя той бядой, якая закранула нашы краіны.

Статыстыка няўмольна сведчыць: за пасляваенны час ужыванне хлеба павялічылася на 8 працэнтаў, а алкаголю — на 600. Але чым болей бюджэт папаўняецца за кошт продажу алкаголю, тым хутчэй і катастрафічней падае ўзровень паступленняў на рахунак іншых даходаў. Краіны бядняюць, рэзка зніжаецца інтэлектуальны ўзровень, бо алкаголь нясе пакавецтву бяды больш, чым чума, голад і вайна, разам узятыя.

На канферэнцыі выступаючыя не толькі канстатавалі вынікі злоўжывання алкаголем, тытунём, наркотыкамі, але выказалі слушныя парады, тэорыі, як зрабіць наша жыццё цвярозым, духоўным.

Асаблівую цікавасць выклікаў даклад акадэміка Расійскай акадэміі навук, знакамітага хірурга, імя якога занесена ў Кнігу рэкордаў Гінеса, як самага доўгапрактыкуючага хірурга ў свеце, аўтара звыш 650 навуковых манаграфій і 16 публіцыстычных кніг, перакладзеных на 16 моў, Фёдара Углова. Акадэмік ужо многа гадоў узначальвае рух за цвярозы лад жыцця. Ён з болем гаварыў, што яму, які прастаяў усе 900 дзён блакады Ленінграда за хірургічным сталом, вельмі цяжка бачыць, як па прычыне п'янства становяцца інвалідамі, а то і гінуць маладыя людзі, што смяротнасць апярэджвае нараджальнасць.

Канферэнцыя год ад года збірае ўсё больш прыхільнікаў цвярозасці.

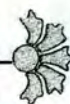
Таццяна КУВАРЫНА.

СУПРАЦОЎНІЦТВА

ЗБОРКА АЎТАМАБІЛЯЎ *«ВОЛГА»* Ў БЕЛАРУСІ

ЗАТ БелГАЗаўтасервіс, генеральны прадстаўнік ААТ "ГАЗ" у рэспубліцы, плануе ў гэтым годзе пачаць зборку ў Беларусі легкавых аўтамабіляў ГАЗ-3110 "Волга". Зборка будзе праводзіцца на вытворчых плошчах у прамысловай зоне Мінска — Калядзічы, першапачаткова з поўных машынакамплектаў, пастаўляемых з Расіі. У далейшым БелГАЗаўтасервіс мае намер часткова выкарыстоўваць беларускія камплектуючыя. Першы ўзор плануецца сабраць у лістападзе-снежні бягучага года. Спецыялісты прадпрыемства адзначылі, што аб'ём зборкі будзе вызначацца ў асноўным рынкавым попытам на гэтыя аўтамабілі. Першапачатковa цэны на аўтамабілі "Волга" беларускай зборкі не будуць адрозніваццa ад цэн на такія аўтамабілі, што збіраюцца ў Расіі на Горкаўскім аўтазаводзе. Цяпер цана ГАЗ 3110 на беларускім рынку складае да 2,3 мільярда беларускіх рублёў.

Сумеснае беларуска-расійскае прадпрыемства па зборцы аўтамабіляў маркі "ГАЗ" адкрыта ў Беларусі ў сакавіку гэтага года. З беларускага боку заснавальнікам выступае БелГАЗаўтасервіс, з расійскага — ААТ "ГАЗ". Аўтазборачная вытворчасць выпускае з машынакамплектаў розныя мадыфікацыі аўтамабіляў ГАЗ-3302 "Газель" грузападымальнасцю да 1,5 тоны і грузавікі ГАЗ-3307 грузападымальнасцю 4,5 тоны. Мяркуецца, што за першы год работы прадпрыемства збярэ 200—500 аўтамабіляў. У далейшым выпуск аўтамабіляў "ГАЗ" плануецца павялічыць да 5 тысяч адзінак у год.

ПАДРАБЯЗНАСЦІ

Уладзімір ДРАБО: «2000-ны ГОД БУДЗЕМ СУСТРАКАЦЬ НА ПАЎДНЁВЫМ ПОЛЮСЕ»

"Удзельнік пагаджаецца рабіць толькі фатаграфіі і пакідаць толькі сляды" — гэта радкі з кантракта, што заключаецца з кожным парашутыстам, які вырашыў прыняць удзел у міжнароднай экспедыцыі на Паўднёвы полюс. Як ужо паведамлялася ў нашай газеце ("ГР" № 43), экспедыцыя стартуе ў Антарктыду ў снежні гэтага года і стане беспрэцэдэнтным па маштабу і спосабах пакарэннем паўднёвай макушкі планеты. Асноўнымі арганізатарамі гэтага праекта з'яўляюцца прадстаўнікі трох дзяржаў: Расіі, Беларусі і ЗША, тады як у самой экспедыцыі прымуць удзел каля 70 чалавек з больш чым 30 краін свету. Падрабязней пра гэтае антарктычнае пакарэнне карэспандэнт "Советской Белоруссии" Андрэй АЛЕКСАНДРОВІЧ папрасіў расказаць беларускага ініцыятара праекта, прэзідэнта фонду падтрымкі экстрэмальных экспедыцый "Полюс" Уладзіміра ДРАБО.

— У сярэдзіне снежня самалёты Міністэрства па надзвычайных сітуацыях Расіі вылецяць у Чылі, дзе пасля дазапраўкі ў гарадку Пунта-Арэнас адправяцца на самы паўднёвы мацярык, на лядовую базу "Пэтрыот-Хілз". Яна і стане галоўным лагерам палярнікаў. Самымі першымі да полюса пройдуць беларусы і расіяне на пнеўматычных усюдыходах, якія сканструяваны і сабраны ў нашай краіне. Іх мэта — дабрацца да Паўднёвага полюса да 31 снежня і на Новы, 2000 год, устанавіць там дзяржаўныя флагі Беларусі і Расіі. Дарэчы, расіяне будуць устанаўліваць флаг, які пабываў на арбітальнай станцыі "Мір".

Разгарнуўшы на полюсе лагер, славяне будуць на зямлі чакаць выкідку з паветра дэсанта. Спроба скокнуць з парашутам на паўднёвы край планеты ўжо аднойчы рабілася амерыканцамі. Аднак тады з-за адсутнасці ведаў аб незвычайнай разрэджанасці паветра і спецыяльных навыкаў трое з шасці парашутыстаў разбіліся. Цяпер жа ў экспедыцыю набіраюцца выключна парашутысты-прафесіяналы з Расіі, Кітая, ЗША, Францыі, Аўстраліі, Іспаніі, Новай Зеландыі, Японіі і іншых краін. Кожны з іх плаціць за скачок у Новы год на Паўднёвы полюс па 20 тысяч долараў. Гэтыя ўзносы і з'яўляюцца асноўнай крыніцай фінансавання экспедыцыі. Крыўдна, але сярод парашутыстаў няма ніводнага беларуса. Відаць, дарагавата нашым прафесіяналам здзейсняць такія скачкі, хаця арганізатары экспедыцыі з радасцю гатовы разглядзець іх заяўкі на льготных умовах.

Пасля скачкоў у справу зноў уступяць беларусы і расіяне, якія на сваіх пнеўматыках даставяць спартсменаў, што спусціліся з нябёсаў на зямлю, на базу "Пэтрыот-Хілз".

— Ці будзе яшчэ хто-небудзь разам з вамі пакараць Паўднёвы полюс!

— Экспедыцыя унікальная і тым, што яна шматпрафільная. Акрамя парашутыстаў, на полюс дэсантуюцца і спартсмены-баланісты. Яны ўпершыню ў гісторыі паднімуць свае паветраныя шары і палятаюць над зямной воссю.

У экспедыцыі плануецца і ўдзел альпіністаў, якія замест полюса будуць пакараць самую высокую гару ў Антарктыдзе — масіў Вінсан, размешчаны на вышыні 5 тысяч 140 метраў. Балазе гэтая гара знаходзіцца побач з базай, і ўзняцца на яе ў альпіністаў будзе час.

— Ці існуе падтрымка вашай экспедыцыі з боку дзяржаў?

— Так, напрыклад, цяпер малазійская зборная рыхтуецца да экспедыцыі пры актыўнай падтрымцы ўрада гэтай астраўной краіны; французскія парашутысты вядуць экспедыцыйныя зборы непасрэдна пад патранатам прэзідэнта Жака Шырака; падпісана нядаўна і параджэнне ўрада Расійскай Федэрацыі аб дзяржаўнай падтрымцы нашага праекта. Цяпер магчымасць аказання дзяржаўнага садзейнічання экспедыцыі разглядаецца ў Адміністрацыі Прэзідэнта і Савеце Міністраў Беларусі.

Аднак беларускія дзяржаўныя структуры дапамагаюць нам ужо даўно. На Мінскім падшыпнікавым заводзе цяпер фактычна сабрана 10 пнеўматычных усюдыходаў. Спецыялісты бабруйскага шыннага камбіната "Белшына" для нашых пнеўматыкаў распрацавалі і стварылі спецыяльныя, разлічаныя на вельмі нізкі ціск колы. Аналагічных пнеўматычных колаў не выраблялі нідзе ў свеце. Як паказалі палявыя выпрабаванні, вырабы бабруйчан значна больш якасныя і надзейныя за авіяцыйныя колы, якія выкарыстоўваліся раней.

У стварэнні пнеўматыкаў вялікую дапамогу аказалі і іншыя прадпрыемствы. Напрыклад, на Мінскім маторным заводзе вырабілі спецыяльныя рэдуктары, а на заводзе шасцерань — шасцерні для гэтых рэдуктараў.

— Як размяркоўваюцца кіруючая і накіроўваючая ролі сярод краін-арганізатараў?

— Расія з'яўляецца кіруючай краінай-удзельнікам і ідзе ў Антарктыду пад эгідай 45-й Расійскай арктычнай экспедыцыі. Яна ажыццяўляе забеспячэнне авіяцыяй і праводзіць адбор парашутыстаў. Беларусь і ЗША выступаюць у ролі віцэ-кіраўнікоў. У нас сканструяваны і вырабляюцца пнеўматыкі, а ЗША ажыццяўляюць набор жадаючых і адпаведна пералічэнне грашовых сродкаў на фінансаванне экспедыцыі.

— Усе праслаўленыя падарожнікі і падарожжы сучаснасці атрымалі сусветную вядомасць дзякуючы іх асвятленню ў сродках масавай інфармацыі. Ці будзе ажыццяўляцца інфармацыйная падтрымка экспедыцыі на Паўднёвы полюс!

— Будзе, і на вельмі сур'ёзным узроўні. Напрыклад, Бі-бі-сі, карпаратыўна супрацоўнічаючы з 26 тэлекампаніямі з розных краін, з 10 гадзін 30 мінут па Грынвічу 31 снежня 1999 года да 12 гадзін дня 1 студзеня 2000 года будзе рабіць перадачу пра навагодняе свята ва ўсім свеце. У тым ліку будзе паказана сустрэча Новага года нашай экспедыцыяй на Паўднёвым полюсе. Акрамя таго, ад кожнай краіны — удзельніцы антарктычнага падарожжа на "Пэтрыот-Хілз" ці ў Пункта-Арэнасе будуць журналісты, якія прыляцяць туды спецыяльна для асвятлення экспедыцыі. Разам з караванам пнеўматыкаў на полюс пойдзе апаратар перадачы Юрыя Сянкевіча "Клуб падарожнікаў". Што ж тычыцца асвятлення пакарэння полюса ў беларускіх сродках масавай інфармацыі, то вырашэнне гэтага пытання таксама патрабуе дзяржаўнай падтрымкі. Справа ў тым, што беларускі ўдзел у экспедыцыі будзе, бадай, самым масавым. На Паўднёвы полюс адпраўляюцца 11 беларусаў і, вядома, ненармальна, калі ў нашу краіну не трапіць ніякай інфармацыі аб праходжанні землякоў па маршруту. Усё ўпіраецца ў спецыяльныя сродкі сувязі, дзякуючы якім можна было б перасылаць тэкставую, відэа- і аўдыяінфармацыю ў Беларусь. Аднак гэтае пытанне, як і адкамандзіраванне беларускіх журналістаў у Антарктыду, пакуль адкрытае, але мы спадзяемся на яго хуткае вырашэнне.

Нягледзячы на некаторыя цяперашнія арганізацыйныя і тэхнічныя непаладкі — без іх не абысціся ні ў адным сур'ёзным праекце, — цяпер можна з упэўненасцю сказаць, што экспедыцыя адбудзецца. І мы спадзяемся, што 1 студзеня 2000 года Дзяржаўны флаг Рэспублікі Беларусь разам з флагамі іншых дзяржаў узнімецца пасярод лядовага мацерыка на Паўднёвым полюсе Зямлі.

ВЫСТАВЫ

«КАРАБЕЛЬ МАРЫ» Уладзіміра ТОЎСЦІКА

Калі ў 1992 годзе Уладзімір Тоўсцік пісаў свой "Малы каўчэг", ён, здаецца, спадзяваўся, што беларусы ў яго трапілі, а не засталіся ў нябыцці. Ён верыць: мы як нацыя і кожны як асоба зможам жыць, не існаваць. Ён дорыць прыгожыя карціны, дзе яркія вобразы, знакі, якія нагадваюць думкі, падштурхоўваюць фантазію. Сапраўды, Уладзімір Тоўсцік — адзін з лепшых беларускіх жывапісцаў.

"Малы каўчэг".

Мастак шмат бачыў і адчуваў у сваім жыцці (выстава ў Палацы мастацтва прымеркавана да ягонага 50-годдзя). Ён ведае кошт успамінам. Нездарма ж вы[illegible]вае з такой любоўю "Прыкмет[illegible]адыходзячага часу", дзе ёсць д[illegible]м, забытая лялька, якія нагадваюць кожнаму пра шчымлівыя моманты ці то свайго, ці то маленства тваіх дзяцей. Уладзімір Тоўсцік упэўнівае нас у значнасці жыцця кожнага, каштоўнасці асабістых успамінаў, думак. Ён стварае "Карабель мары", гледзячы на які, ловіш сябе на думцы, што даўно ўжо развучыўся марыць. І раптам разумееш: без гэтага ж жыць нельга, бо мроі — частка жыцця, нават прыкмета здаровай душы.

Што ёсць жыццё, па Уладзіміру Тоўсціку? Мне здаецца, гэта трошкі гульні, трошкі тэатра, які ў ім пануе. Большасць герояў мастака здаюцца акцёрамі. Хто іграе ў жыццё, хто ў карты ("Гульня").

Свет складаецца з розных праяў. Недзе ёсць горад Кёльн, і там іграе трубач, ёсць "Старая Італія" і Грэцыя, дзе, можа, і не будзеш ніколі, але любіш гэтыя мясціны, дзякуючы карцінам майстра ў тым ліку.

Уладзімір Тоўсцік уважліва ставіцца да колеру. Думаю, у гэтым традыцыяналізм мастака. Ён так натуральна спалучае фарбы, што кожны з яго інтэнсіўных шматгранных твораў пачынае жыць як адно цэлае. Артыстызм і імправізацыі мастака ствараюць трапяткі, крохкі, як успамін, свет, дзе кожны можа знайсці для сябе ўтульны куток.

Алена СПАСЮК.

"Мастак і мадэль".

ЮБІЛЕІ

ЦІ Ж МОЖАМ МЫ ЗАБЫЦЬ ПРА ВАС?!

ДА 100-годдзя З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Міхаіла ЖЫРКЕВІЧА

Сотні людзей, якія сёння называюць сябе яго вучнямі, працавалі і працуюць у розных сферах дзейнасці, а найболей — у філалагічнай. Сярод выхаванцаў Міхаіла Іванавіча — масцітыя журналісты, дзеячы культуры і мастацтва, заслужаныя і проста добрыя выкладчыкі роднай мовы і літаратуры. І, вядома ж, майстры мастацкага слова. Як, скажам, народныя пісьменнікі Беларусі Іван Мележ, Іван Навуменка, Іван Чыгрынаў, народныя паэты Ніл Гілевіч і Рыгор Барадулін, лаўрэаты Дзяржаўных прэмій Алег Лойка, Барыс Сачанка, Міхась Стральцоў, Анатоль Вярцінскі, Іван Цішчанка, Арсень Ліс, Вячаслаў Адамчык, Іван Пташнікаў, Віктар Карамазаў, Генадзь Бураўкін, Васіль Зуёнак, Янка Сіпакоў, Генрых Далідовіч... Магутная плеяда! Ды ці ўсіх пералічыць?.. А навукоўцы — акадэмік Алесь Падлужны, члены-карэспандэнты Аркадзь Жураўскі, Міхась Мушынскі, Алесь Булыка!.. Знакамітыя вучоны Адам Мальдзіс...

Вучнямі знанага педагога сталі і выкладчыкі філфака Белдзяржуніверсітэта — прафесар Уладзімір Лазоўскі, дацэнты Ніна Гілевіч, Мікалай Міхей, Зінаіда Зяневіч. Гэта людзі старэйшага пакалення (дарэчы, усе яны прадстаўнікі беларускага аддзялення аднаго года выпуску — 1956-га), тыя, што зараз працуюць на кафедры сучаснай беларускай мовы, якую ў 1956—1966 гадах узначальваў М. Жыркевіч. Зоркай першай велічыні сярод усіх стаў прафесар Леў Шакун. Ён кіраваў кафедрай з 1966 па 1992 год, з 1992 па 1996 — прафесар Л. Бурак. Цяпер гэту пасаду займае таксама выхаванка Міхаіла Іванавіча Лідзія Сямешка.

З даваенных гадоў і да канца 70-х па падручніках па беларускай мове для V—VII класаў дацэнта М. Жыркевіча вучыліся цэлыя пакаленні школьнікаў. Пасля Вялікай Айчыннай многія з іх паступалі на філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта, дзе педагог чытаў курс сучаснай беларускай мовы.

М. ЖЫРКЕВІЧ (першы злева) з калегамі-філолагамі. 1968 год.

Пра Міхаіла Жыркевіча, чулага выхавальніка, добрага, памяркоўнага чалавека, старэйшага сябра і дарадцу, ва ўсіх былых студэнтаў-філолагаў захаваліся найлепшыя ўспаміны (не стала яго 13 чэрвеня 1984 года, пражыў амаль 85).

1969 год. Пазванілі з філфака БДУ: Жыркевічу — 70. Трэба павіншаваць. Большасць з нас, музейцаў-коласаўцаў, — яго выхаванцы. Паслаць вырашылі мяне. Падпісалі альбом "Якуб Колас. Жыццё і творчасць", распісаліся на чале з дырэктарам Данілам Канстанцінавічам і аддалі мне.

Урачыстасць адбывалася назаўтра. Думаю, скажу колькі слоў, прывітаю ад калектыву, нагадаю, што юбіляр калісьці вучыўся ў Якуба Коласа ва універсітэце, калі той выкладаў там беларускую мову... А што, каб "закругліць" вітанне вершаваў?.. Меркаваў — 3—4 радкі прыдумаць. Выйшла цэлая "ода". Прачытаў, памятаю, перад паўнюткай актавай залай факультэта. Публіка прыняла ўхвальна. Сам Міхаіл Іванавіч расчуліўся.

Прапаную ўвазе чытачоў той, 30-гадовай даўнасці, верш-віншаванне.

НАСТАЎНІКУ

Па Вашых кнігах яшчэ у школе
Мы пазнавалі сэнс навук,
Крыху пазней па лёсу волі
Мы Вас сустрэлі наяву.

І нейк адразу ўсім здалося,
Што голас Ваш мы чулі век —
У вусны з вуснаў панеслося:
— Які ён людскі чалавек!..

Заўсёды Вы былі ў гуморы
І падымалі ў нас настрой —
За Вамі мы па калідоры
Снавалі цэлай чарадой.

Прыходзіў лекцыі пачатак —
Мы працавалі разам зноў:
Шукалі суфікс і канчатак
І пранікалі ў сутнасць слоў.

Калі ж умення нехапала
Ці думаў хлопец пра "казла",
Міхал Іванавіч, бывала,
Уміг знаходзіў корань зла.

Заесць у галаве — і баста!
І хоць бы трошачкі дзе цюк —
У вінавальным склоне часта
Маячыў не адзін дзяцюк.

— Сядай, мудрэц! Скажы ты, братка, —
Звяртаўся да другога ён,
Пакуль не дойдзе да парадку,
Пакуль не ўбачыць творны склон.

Выказнік, дзейнік, дапаўненне —
На ўсё давалі мы адказ.
Набыўшы моўнае уменне,
Ці ж можам мы забыць пра Вас?!

Мы самі дзейнікамі сталі,
І дапаўненні ёсць у нас.
Стаім на розным п'едэстале,
А ў сэрцы ўсіх адзіны сказ:

— Хай у заключным нашым слове
Пачуецца давальны склон —
Усе выказнікі любові
Шлюць Вам сыноўскі
свой паклон!

Іван КУРБЕКА.

НА МЯЖЫ СТАГОДДЗЯЎ

«ДРЭВА ЖЫЦЦЯ» Аляксандра УЛАСАВА

АДКУЛЬ УЗЯЎСЯ УЛАСАЎ?

Прозвішча Уласаў не беларускае, не характэрнае для Беларусі, не тыповае. Уласавы з'явіліся на нашай зямлі з Расіі. Продкі таго Уласава, пра якога наш расповед, таксама з Расіі. Але продкі продкамі, а Беларусь Беларуссю. Гэта дапамог яму зразумець стары мінскі гісторык, збіральнік даўніны Генрых Татур. Меў ён калекцыю старажытных беларускіх рэчаў. У гэты музей часта і вельмі ахвотна збіралася мінская вучнёўская моладзь. Генрых Татур расказваў пра беларускую даўніну такія цікавыя рэчы, што шмат хто міжволі пачынаў думаць пра Беларусь зусім інакш, чым дагэтуль. Адным з іх быў Аляксандр Уласаў. Ён так наслухаўся Татуравых гутарак, што, як толькі пасталеў, пачаў думаць, як гэта адрадзіць такі цікавы край ды ягоную самабытную культуру, узняць да дзяржаўных вышынь, вярнуць ёй былую славу. І пачаў гэта рабіць так, як рабіў Ленін, — з газеты. Газета павінна была аб'яднаць народ, адрадзіць яго духоўную сілу — мову, літаратуру, гісторыю. Ён пачаў збіраць беларусаў, шукаць аднадумцаў. Спачатку пашукаў іх у губернскім Мінску. І знайшоў. І не проста аднадумцаў, а нацыянальных ідэолагаў — братоў Івана і Антона Луцкевічаў. А далей усё пакацілася спакваля само сабою...

Заснаваў "Нашу Ніву" ў Вільні. Наладзіў там выданне кніг, пачаў думаць, як гэта Мінск губернскі ператварыць у Мінск беларускі. Даручыўшы "Нашу Ніву" Янку Купалу, восенню 1913 года ён ступіў у Мінск.

Неўзабаве тут з'явілася "Беларуская кнігарня", рэдакцыі двух часопісаў. Пад'ехалі даўнія яго знаёмыя, пазбіралася і мінская моладзь, і загуў Мінск беларушчынай, з'явілася так званая Беларуская хатка, пачалі ладзіць спектаклі, выставы, хоры...

І ўсё гэта рабіў нашчадак тых Уласавых, якія прыехалі праводзіць на Беларусі русіфікацыю, усталёўваць праваслаўе.

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

БЕЗ ВЕРЫ ЖЫЦЬ ЦЯЖКА...

Аляксандр Уласаў быў надта даверлівы. Нікога і ніколі не кантраляваў. Давяраў і свайму арандатару. Што запіша ў кнігу, як запіша, так і будзе. Але аднаго разу цапнуў яго за руку.

Неяк заказаў тутэйшаму краўцу штаны. Сам схадзіў на адну, другую прымерку. А ўжо гатовыя даручыў забраць свайму аканому, ці арандатару.

Мінула колькі часу... Едзе Уласаў на кані, а насустрач яму той кравец. Дык Уласаў:

— Сядай на воз!

Той сеў... З панам едзе!

Едуць, гамоняць. Пра тое, пра сёе. А краўцу карціць пра штаны спытацца, ці даспадобы яго шытво, ці ўдалося, ці пану Уласаву ў тых штанах зручна, утульна, ці добра ён іх адшыў...

— А нічога, — кажа. — Штаны ўдаліся: і зручныя, і ўтульныя. Толькі дарагавата пане за шытво ўзяў...

— А ці ж гэта дорага? — запярэчыў кравец. — Усяго адну маленькую залатоўку...

— Як гэта адну залатоўку? У маёй рахункавай кніжачцы запісана шэсць...

— А вы спытайце свайго арандатара, што ён на гэта скажа, — раіць кравец.

Спытаўся. Дык той адно толькі пачырванеў: "Даруйце, пане, нячысцік паблытаў!.."

Нічога на гэта не сказаў Уласаў. Адно толькі зазначыў, каб больш так не рабіў, бо не будзе яму верыць. А без веры жыць цяжка.

ДАЙЦЕ-КА Я!

Гаспадар Мігаўкі меў волатаўскую сілу... Даўней, дзе не было тартакоў, дошкі пілавалі самі. Рабілі высокія козлы, так-сяк усцягвалі на іх бервяно і вялізнай пілою пілавалі яго на дошкі: адзін пільшчык знізу, а другі зверху, ідзе па бервяну і цягне пілу на сябе...

Нялёгкая гэта была праца, але нічога — людзі спраўляліся і з ёю, давалі і ёй рады.

От ідзе раз Уласаў... Аж трое наймітаў збіраюцца пілаваць бервяно, але ніяк не могуць усцягнуць тое бервяно на козлы. Тужацца-тужацца, але нічога не выходзіць. Тое палена ў іх назад сунецца-коціцца. Тады Уласаў і кажа ім:

— Дайце-ка я!

І палена, як пярынка, узляцела на козлы. Толькі ўласаўскі волатаўскі крэкат рэхам адгукнуўся ў наваколлі.

І як усе волаты — флегматычны, а душы найдабрэйшай. А ён і напраўду быў волат. Росту вышэй сярэдняга. Грузны. І далані меў шырокія, як лапаты. Яго адна даланя была, як у звычайнага грэшнага дзве разам складзеныя.

Меў ён клопат з абуткам і вопраткай, асабліва з ботамі. Купіць ці пашые што, здаецца, і мерае добра, а абуецца — цеснаватыя. Так-сяк усцягне на ногі, зойдзе ў рэчку ці ў багну — балота і размочвае іх там.

І голас у яго быў волатаўскі. Калі гукаў дзяцей, то гэта чула ўся Мігаўка.

ШМАТГАЛОССЕ

«У НАС АГУЛЬНЫЯ ВЫТОКІ»

Мінскае гарадское таварыства рускай культуры "Русь" зарэгістравана Міністэрствам юстыцыі Рэспублікі Беларусь у 1992 годзе. З цягам часу некалькі яго аддзяленняў з'явіліся і ў іншых гарадах рэспублікі. У 1995 годзе было створана рэспубліканскае аб'яднанне з цэнтрам у Брэсце, праз чатыры гады з гарадскіх таварыстваў у абласных цэнтрах створана рэспубліканскае аб'яднанне "Русь" з цэнтрам у Мінску.

Старшынёй выбралі Міхаіла Ткачова, які на той час быў намеснікам старшыні мінскага гарадскога таварыства "Русь".

— Міхаіл Іванавіч, што паслужыла штуршком для ўтварэння аб'яднання "Русь"?

— Сем гадоў назад на Беларусі пачалі стварацца розныя нацыянальныя аб'яднанні — татарскія, украінскія, польскія, яўрэйскія. Мы, рускія, вырашылі стварыць сваё. Дарэчы, як гарадское, так і рэспубліканскае аб'яднанні "Русь" сабралі вакол сябе не толькі рускіх, але і прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей, якія зацікаўлены ў развіцці рускай культуры і рускай мовы ў Беларусі. Гэта латышы, беларусы, украінцы, яўрэі, ёсць нават адзін югаслаў. Людзі, якія лічаць сябе рускімі не па крыві, а па духу, тыя, хто любіць паэзію Пушкіна, Ясеніна, Рубцова...

— Ці ўзнікаюць у вас спрэчкі, дыскусіі?

— Бывае і такое. Але яны, як правіла, заканчваюцца вельмі мірна, не вядуць да варожасці, размежавання. Лічу, што культура — адзіны сродак адраджэння нацыянальнай самасвядомасці і годнасці.

— Ці звяртаюцца да вас з нейкімі жыццёвымі праблемамі? Ці даводзіцца некаму дапамагаць, а пакрыўджаных абараняць?

— Пакуль што не. Не так даўно я на чале дэлегацыі аб'яднання наведаў сяло Міхайлаўскае, дзе праходзіў форум "Пушкін і руская культура за мяжой". Там сабраліся каля 200 чалавек — з усіх былых саюзных рэспублік. Ну і наслухаўся я аб праблемах рускіх у Прыбалтыцы, Казахстане, Малдове, Грузіі. Асабліва ўзрушыў мяне расказ адной грузінкі — вялікай прыхільніцы рускай паэзіі. Яна арганізавала ў сваёй кватэры школу па вывучэнню рускай мовы, каб дзеці маглі чытаць творы Пушкіна і іншых рускіх паэтаў у арыгінале. Дык расказвала, што суседзі на яе коса глядзяць...

— Раскажыце падрабязней пра дзейнасць таварыства.

— Раскажу не пра дзейнасць рэспубліканскага таварыства — у яго пакуль яшчэ ўсё наперадзе, а мінскага гарадскога.

У год, які праходзіць пад знакам юбілею Пушкіна, у горадзе былі арганізаваны вечары рамансаў "Я помню чудное мгновенье". Правялі сумесна з палякамі вечар "Міцкевіч і Пушкін". У нас ёсць актывісты — прафесійныя выканаўцы, якія заўсёды ахвотна прымаюць удзел у канцэртах. Напрыклад, салістка Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы Наталля Руднева, заслужаны дзеяч культуры рэспублікі Фёдар Севасцьянаў. Пры таварыстве існуе рускі хор імя Аляксандры Нікіцінай, названы так у гонар яго заснавальніцы, якая, на вялікі жаль, нядаўна пакінула гэты свет. Міністэрства культуры рэспублікі стараецца неяк падтрымаць нас: выдзяляе сродкі на арэнду памяшкання, выплачвае зарплату хормайстру і акампаніятару, дапамагло з касцюмамі. У рэпертуары хору не толькі рускія, але і беларускія, украінскія песні. Ён паспяхова выступіў на фестывалях нацыянальных культур, што праходзілі ў Мінску ў 1996 і 1998 гадах.

Таварыства арганізуе сустрэчы з вядомымі дзеячамі навукі, культуры, прадстаўнікамі духавенства.

— Калі ласка, некалькі слоў пра сябе.

— Я з Варонежскай вобласці — радзімы Кальцова, Нікіціна, Буніна. У Мінск прыехаў каля 30 гадоў назад. Пасля заканчэння Варонежскага політэхнічнага інстытута накіравалі сюды на працу. Ажаніўся з беларускай. Дзеці, унукі — карэнныя мінчане. Тут многа такіх сем'яў. Жывём дружна. Жонка цудоўна валодае роднай мовай, але дома размаўляе са мной па-руску. І дзеці таксама. "Нацыянальных канфліктаў" у сям'і не ўзнікае.

Цяпер займаюся літаратурнай працай: пішу вершы, артыкулы для газет і часопісаў, перакладаю творы Адама Міцкевіча з польскай мовы на рускую. Зрабіў ужо звыш пяцідзесяці перадач на Беларускім рэспубліканскім радыё — пра творчасць рускіх паэтаў. Прыходзіць шмат водгукаў, што вельмі радуе.

Гутарыла Таццяна КУВАРЫНА.
Фота Аляксандра ЗАХАРАВА.

Выступае хор імя Аляксандры Нікіцінай.

АСОБА

СКУЛЬ… ЛЕЎ ГУМІ…

● Мікола ДЗЕЛЯНКОЎСКІ.

Дзіўна іншы раз складваюцца чалавечыя адносіны. Сустрэнешся — і аказваецца, што твае і яшчэ нечыя дарогі не раз перасякаліся, што ў абодвух шмат агульных, калі не сяброў, то вельмі добрых знаёмых, аднолькавыя погляды на многія жыццёвыя праявы.

Так атрымалася і ў мяне са скульптарам Львом Гуміляўскім. Мы доўга збіраліся сустрэцца, але абставіны ніяк не складваліся. А зацікавіў Леў Мікалаевіч мяне падчас чарговай паездкі ў Нясвіж. У самым вялікім у Беларусі старасвецкім парку, пад засенню прыціхлых у летняй дрымоце дрэў, я з хваляваннем любаваўся бюстамі шасці знатных нясвіжчан, якія набылі гонар і славу не толькі Нясвіжу, але і ўсёй краіне.

Сустрэў нас тады ўжо немалады, але знешне даволі моцны чалавек. Паціраючы рукі, сказаў, што майстэрня яшчэ, на жаль, не ацяпляецца (быў канец кастрычніка), таму гліну трэба грэць, і толькі тады з ёю можна працаваць. І сапраўды, у майстэрні было не цёпла, і сотні работ Льва Гуміляўскага, здалося, таксама застылі ад холаду.

А іх ужо шмат — выкананых за доўгія гады. Многія "пайшлі ў свет", як тыя шэсць, што стаяць у нясвіжскім парку. У мінулым годзе ў "Голасе Радзімы" расказвалася пра ўвасобленых славутых асоб. Але зноў згадаем коратка пра іх, бо, мабыць, не да ўсіх трапіў той нумар газеты. Ды і не грэх яшчэ раз глянуць на постаці ў бронзе нашых выдатных землякоў.

Юрый Нясвіжскі згадваецца ў летапісе пад 1223 годам. Князь тады загінуў у бітве з татарамі на рацэ Калцы. Той год першага летапіснага ўпамінання пра Нясвіж і лічыцца годам яго нараджэння, хаця на справе гораду, безумоўна, было на той час больш гадоў.

Яркай фігурай застаўся ў гісторыі **Мікалай Радзівіл** па мянушцы Сіротка. (Памёр у 1616-м). Пры ім у Нясвіжы ўзведзены каменны палац, фарны касцёл, чатыры ўязныя вежы, іншыя будынкі, што захаваліся да сёння. У нясвіжскай друкарні, створанай Сіроткам, Сымон Будны выдаў першую на беларускай мове кнігу "Катэхізіс", іншыя творы. І сам Сіротка напісаў кнігу падарожных нататкаў па Егіпце, Палесціне, Сірыі.

У тыя гады працаваў у Нясвіжы італьянскі архітэктар **Ян Марыя Бернардоні**. Узведзеныя пры ім будынкі, асабліва фарны касцёл, і зараз захапляюць турыстаў, засталіся ўзорам будаўнічага майстэрства.

Тамаш Макоўскі, які таксама ж тады і працаваў у Нясвіжы (некалькі гадоў у друкарні), стварыў выдатныя гравюры Нясвіжа, Вільні, Клецка, Смаргоні, іншых гарадоў Вялікага княства Літоўскага, склаў план Масквы.

Уладзіслаў Сыракомля (1823—1862) — аўтар дзесяці тамоў вершаў, нарысаў, артыкулаў, выдадзеных у Варшаве ў 1872 годзе. Надзвычай цікавыя яго нарысы пра Нясвіж, дзе працаваў у палацы Радзівілаў, пра Мінск, Гарадзею, Мір, іншыя паселішчы Беларусі. А першы яго апублікаваны верш "Паштальён", перакладзены на рускую мову, стаў папулярнай песняй "Ямщик" ("Калі я на пошце служыў ямшчыком").

Шосты бюст — **Якуба Коласа**. Пра яго, здаецца, шмат гаварыць не трэба. Прызнаны і любімы народам, ён вучыўся ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі, адсюль многія падзеі паэмы "Сымон-музыка" адбываюцца ў замку Радзівілаў.

Чым жа, спытаў я ў Льва Гуміляў…

Мікалай РАДЗІВІЛ.

Уладзіслаў СЫРАКОМЛЯ.

Тамаш МАК…

ЭПІЛОГ

І вось прайшло сто дваццаць пяць гадоў з часу народзінаў Аляксандра Уласава. На вялікі жаль, на гэтую падзею адгукнуліся рэдка якія беларускія выданні. І гэта пра таго, хто стаяў ля вытокаў беларускага друку XX стагоддзя. Адзіны, хто шчыра ўшанаваў Аляксандра Уласава, гэта Літаратурны музей Янкі Купалы. І зразумела чаму: Аляксандр Уласаў апекаваў Купалавы талент, даверыў яму ў 1913 годзе рэдактарства "Нашай Нівы".

Праведзеная музеем Янкі Купалы вечарына, прысвечаная Аляксандру Уласаву, — першая за ўсё наша стагоддзе. Доўгі час гэтае імя было пад забаронай. Рэабілітавалі толькі ў 1965 годзе. Але і пасля рэабілітацыі яго постаці не спяшаюцца аддаць належнае. На вечарыне Аляксандра Уласава ў Купалавым Доме былі родныя і блізкія Аляксандра Уласава — ягоныя ўнучкі Ірына Ніжанкоўская і Рыма Гірыловіч.

Іхнія звесткі пра Аляксандра Уласава былі па-сямейнаму шчырыя, кранальныя. Да вечара Літаратурны музей Янкі Купалы падрыхтаваў і выставу арыгінальных дакументаў і фотаздымкаў А. Уласава. Кінулася ў вочы: амаль на ўсіх гуртавых здымках Аляксандр Уласаў у цэнтры фатаграфічных кампазіцый. І гэта не выпадкова. А як жа інакш. Менавіта яго "Наша Ніва" выпрацавала літаратурную мову, газетны беларускі стыль, стварыла за кароткі час класічную літаратуру. Менавіта класічную: мы ж амаль усіх нашаніўцаў называем класікамі!

Мастакам, якія малююць калектыўныя кампазіцыі адраджэнцаў пачатку XX стагоддзя, варта перагледзець свае ранейшыя кампазіцыі і знайсці на іх адпаведнае месца таму, хто на пачатку стагоддзя пачаў адным з першых абрабляць беларускую ніву. Пакуль жа на гэтых кампазіцыях, нават каторыя нашаніўцам прысвечаны, ёсць усе — няма толькі Уласава.

Дарэчы тут згадаць: у пашпарце Аляксандра Уласава, які захоўваецца ў Літаратурным музеі Янкі Купалы, значыцца, што ён нарадзіўся дзесятага жніўня. У нашых жа даведніках дата народзінаў чамусь пазначана шаснаццатага (дваццаць восьмага жніўня) 1874 года.

Уладзімір СОДАЛЬ.

...ЬПТАР
...ІЛЕЎСКІ

...а, так прыцягвае яго Нясвіж. Ака... ...ся, што ён, як і я, шмат гадоў ...ькі ў розны час) жыў у Нясвіжы. ...маці, якая нарадзілася ў Браслаў... ...раёне, дзяўчынай трапіла ў Мас... ...выйшла замуж. Там і нарадзіўся ... Мікалаевіч. Розныя перыпетыі ...вялі яго маці спачатку ў Барысаў, ...яна пачала працаваць у санаторыі, ...пазней перавялі ў Нясвіж. Ён апы...ся ў гэтым горадзе.

— Я нават марыць не мог, — рас...ваў мне Леў Мікалаевіч, — што ...ля пазаштатнага Барысава буду ...ць у такім характве. Гэта ж — па... Радзівілаў, цуд з цудаў! І пасялілі ...у ім.

...добра ведаю Нясвіж, яго архітэк...ныя помнікі, палацавы комплекс, ...к, таму без цяжкасці ўявіў, якія ...жанні і радасць напаткалі там пад...ка. Сам быў узрушаны гэтым відо...ам ...хітэктурнага і садоўніцкага ...стэ...ва. Як гаворыцца, Нясвіж — ...аім сэрцы, я сам напісаў пра яго ...е кніжкі і склаў разам з таленаві... фотакарэспандэнтам Валянцінам ...ановічам фотаальбом, які ўжо ...йчы выдадзены. Таму пачуцці Льва ...алаевіча мне добра зразумелыя. У ...віжы адчуваецца велічны подых ...орыі нашай краіны, пазнаюцца ...бокія карані беларускай культуры, ...увязь з Еўропай, усім светам.

— То што, Леў Мікалаевіч, на гэтай ...бе і даспявалі вашы творчыя заду...

— Менавіта так, — адказаў ён. — І ...э мне пашанцавала на сустрэчу з ...звычай шчырым, душэўным чала...ам. Я рос трохі хуліганістым хлоп... Каб стрымаць мой імпэт, маці ад...а мяне ў гурток малюнка (я тады ...малявеў) пад кіраўніцтвам маста... Міхаіла Сяўрука. Ён аказаў на мяне ...зны ўплыў.

...Мне таксама пашчасціла ведаць ...аіла Канстанцінавіча. У гутарках з ... многае пазнаў. Сяўрук вучыўся ў Віленскім універсітэце ў такіх знакамітых мастакоў, як Фердынанд Рушчыц, Л. Сландзінскі, А. Штурман. У 1932 годзе пасля заканчэння універсітэта стаў членам таварыства мастакоў, у якое ўваходзілі А. Сергіевіч, Я. Драздовіч, афармляў часопісы, кнігі, у тым ліку "На этапах" М. Танка, "Наша песня" Р. Шырмы. У Міхаіла Сяўрука многаму можна было навучыцца, і перш за ўсё — любові да Беларусі, яе народа, гісторыі, прыроды.

Не выпадкова лепшыя работы Льва Гумілеўскага прысвечаны гэтым тэмам. Каліноўскі, Купала, Ефрасіння Полацкая, Астрожскі, дзесяткі іншых слынных беларусаў увасоблены ў яго творах. Леў Мікалаевіч пастаянна шукае новыя формы, дамагаючыся характэрнай выразнасці ў паставах, абліччы. Шэраг работ, у тым ліку бюсты ў нясвіжскім парку, дапамог выканаць сын Сяргей, таксама скульптар, які скончыў той жа, што і бацька, Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут.

У абодвух нямала задум, прыкідак. У майстэрні стаяць і незавершаныя работы. Несумненна, і яны калісьці "пойдуць у свет".

У першую нашу сустрэчу мне адкрыўся шырокі духоўны свет Льва Гумілеўскага. Шмат тэм мы закранулі, скульптар выказаў свае, вынашаныя ў сэрцы і розуме погляды і думкі.

Чалавек жыве і мінулым, і сучасным. У гэтым спалучэнні, як я зразумеў, і ёсць крыніца творчасці Льва Мікалаевіча. У повязі стагоддзяў, у клопаце пра ўвекавечанне лепшых іх прадстаўнікоў.

Фота Віктара СТАВЕРА.

Юрый НЯСВІЖСКІ.

...МАКОЎСКІ.

Якуб КОЛАС.

Ян Марыя БЕРНАРДОНІ.

ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ

САМАСТОЙНАЯ БЕЛАРУСЬ

СВАІМ ГЕАГРАФІЧНЫМ ЦЭНТРАМ НАЗАЎЖДЫ БОГАМ ПРЫВЯЗАНА ДА ЦЭНТРА ЕЎРОПЫ

АБ СУТНАСЦІ ГЕАГРАФІЧНАГА ЦЭНТРА ЛЮБОЙ ТЭРЫТОРЫІ ЗЯМНОЙ ПАВЕРХНІ

Дакладнага вызначэння (у строга матэматычным, канкрэтна абагуленым сэнсе) гэты тэрмін не мае. Бо калі зыходзіць з таго, што геаграфія — гэта "землеапісанне" (geo — зямля, grapho — пішу), то сэнс выразу "геаграфічны цэнтр" наогул губляецца. Але ж для матэматыкі і фізікі слова "цэнтр" азначае асяродненую кропку, адпаведную сярэдзіну (лацінскае centrum, грэчаскае — kentron). Таму далей пад геаграфічным цэнтрам (ГЦ) адпаведнай тэрыторыі зямной паверхні будзем разумець асярэдненую кропку яе геаметрычнай адноснасці (паверхня або плоскасць праекцыі, агляду), знойдзеную пад пэўнымі ўмовамі. Ён можа мець два прызначэнні: размяшчэнне непасрэдна на гарызантальнай праекцыі ўчастка або на ўмоўнай паверхні адноснасці (паверхня геоіда ці рэферэнц-эліпсоіда, гарызантальная паверхня асярэдненай плоскасці і інш.), становішча па вышыні (у абсалютным — ад зыходнага нуля, або ўмоўным выражэнні). У далейшым ГЦ разглядаецца тут як геаметрычная кропка, якая па ўмоўна прынятых паказчыках знаходзіцца ў цэнтры паверхні адпаведнай тэрыторыі Зямлі, або па сутнасці — яе геаметрычная сярэдзіна. Знаходзіць ГЦ можна парознаму. Калі, напрыклад, яго каардынаты вылічваць па 4-х крайніх супрацьлеглых кропках участкаў (паўночнай, паўднёвай, усходняй і заходняй) у адпаведнасці з формуламі:

$$X_ц (X_{пн} + X_{пд}) : 2; \quad Y_ц = (Y_{ус} + Y_{зх}) : 2,$$

то для Кубы, чатырох галоўных астравоў Японіі (Кюсю, Сікоку, Хансю, Хакайда) і іншых аналагічных па форме тэрыторый шукаемы цэнтр апынецца па-за межамі гэтых краін. Штосьці такое спрошчанае рабілася раней для Беларусі. Таму такія разлікі (і не толькі для нашай рэспублікі) не мелі асэнсаванай прывязкі да тэрыторыі. Разглядаемая задача становіцца яшчэ больш складанай у прымяненні да такіх азначэнняў, як Еўропа. З улікам таго, як абмяжуем яе тэрыторыю, аднясём туды ці не Англію, Ісландыю, Зямлю Франца-Іосіфа, Шпіцберген, Сардынію, Сіцылію і іншыя ўчасткі сушы і як гэта зробім, атрымаем і розныя адказы.

Прэтэнзіі на іх — не выпадковыя. Бо тэрміну ГЦ часта недвухсэнсоўна надаецца агульнаграмадскі, палітычны і іншы змест. Адзначанае, з улікам вышэйсказанага, дае падставы выказаць наступнае агульнае меркаванне адносна вылічэння месцазнаходжання ГЦ пэўнай краіны (рэгіёна, часткі свету).

Калі тэрыторыя непарыўная і мае адносную кампактнасць (па форме набліжана да выпуклай геаметрычнай фігуры), то найбольш мэтазгодна (у матэматычным сэнсе) разлікі рабіць пад умовай $\sum S^2_{ц,i} = min$, дзе $S_{ц,i}$ — адлегласць паміж шукаемай кропкай і характэрнымі выгінамі вонкавай мяжы гэтай тэрыторыі. Для такіх жа краін, як Куба, ГЦ будзе знаходзіцца ў перасячэнні ліній сіметрыі плошчаў. Такія вылічэнні вельмі аб'ёмныя і складаныя. Але калі зрабіць іх непасрэдна для кантынентальнай Еўропы, то яе ГЦ апынецца на тэрыторыі Беларусі. Можна меркаваць, што ў гэтым ёсць глыбокі сэнс. У адпаведнасці з ім Беларусь павінна не проста захавацца як этнічна-нацыянальная і палітычная адзінка, але і выконваць надалей важкую ролю ў станаўленні і развіцці сукупнай душы агульначалавечага грамадства.

МЕСЦАЗНАХОДЖАННЕ ГЦ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ. ЦІ СУПАДАЕ ЁН З ГЕАМЕТРЫЧНЫМ ЦЭНТРАМ ЭТНІЧНАЙ БЕЛАРУСІ!

У адзначаным раней сэнсе Геаграфічны цэнтр Рэспублікі Беларусь — гэта матэматычная кропка на зямной паверхні, геадэзічныя каардынаты якой B = 53° 31',7; L = 28° 02',8 вызначаны пад вышэйназванай умовай $\sum S^2_{ц,i} = min$, дзе, як адзначана, $S_{ц,i}$ — адлегласць паміж ім і характэрнымі кропкамі дзяржаўнай мяжы нашай рэспублікі. Пошукавыя работы для такога вылічэння выкананы на ЭВМ па спецыяльнай праграме 82-й экспедыцыяй аб'яднання "Белгеадэзія" (начальнік экспедыцыі Уладзімір Хрусталёў, галоўны інжынер Мікалай Бандарук, начальнік вылічальнага цэнтра Барыс Фурман пры фінансавым садзейнічанні навукова-вытворчага прадпрыемства "Аэрагеакарт" (генеральны дырэктар Уладзімір Мкртчан). Разлікі рабіліся з выкарыстаннем карт маштабу 1:200 000 і матэрыялаў 1:100 000, а таксама 1:10 000 маштабаў. Дакладнасць адпаведнасці знойдзенага такім спосабам ГЦ РБ свайму прызначэнню ў раней адзначаным сэнсе складае ў сярэднім 200 метраў. Цэнтр аказаўся ў Мінскай вобласці каля вёскі Антонава (Навасёлкаўскі сельскі савет Пухавіцкага раёна). Ён замацаваны двайным геадэзічным маналітам, акапаны канавай у адпаведнасці з патрабаваннямі для пунктаў зыходнай дзяржаўнай геадэзічнай апоры, на мясцовасці абазначаны чатырохногай пірамідай. Пад ёю размешчана пліта з надпісам "Геаграфічны цэнтр Рэспублікі Беларусь". Побач — паказальнік напрамкаў на галоўныя гарады Еўропы і адлегласцей да іх.

Афіцыйныя ўрачыстасці з нагоды "адкрыцця" ГЦ РБ адбыліся 30 траўня 1996 года.

Матэматычна ГЦ РБ уключаны ў яе галоўную дзяржаўную геадэзічную апору адпаведнымі вымярэннямі на прыборах GPS — сістэмы з выкарыстаннем серыі спецыяльных штучных спадарожнікаў Зямлі. Звесткі пра яго зарэгістраваны ў Камітэце па аўтарскіх правах Міністэрства адукацыі і навукі Беларусі.

Для чаго ж спатрэбілася геадэзістам рэспублікі весці такія складаныя і нялёгкія разлікі? Вядома, не для задавальнення простай цікавасці, а таму што ГЦ з'яўляецца ў вышэйадзначаным сэнсе своеасаблівым нацыянальным сімвалам глабальнай "прывязкі" Рэспублікі Беларусь (як САМАСТОЙНАЙ дзяржавы!) да планеты Зямля. Апроч таго мяркуецца, што ён будзе практычна выкарыстоўвацца ў якасці ўласна Беларускай зыходнай астранома-геадэзічнай ДАТЫ са сваёй арыентацыяй у целе геоіда, у сваю чаргу, прыбліжанага да фізічнай паверхні Беларусі. У выніку такога "прыбліжэння" зменшацца скажэнні ліній і плошчаў пры іх "перанясенні" на паверхню адноснасці з мэтай стварэння карт і планаў наогул, а для выкарыстання ў інжынерных мэтах — у асаблівасці.

Цікава, што ГЦ Рэспублікі Беларусь накладваецца з пэўнай дакладнасцю на геаметрычны цэнтр этнічнай Беларусі. Як вядома, яе межы былі ўстаноўлены па выніках вельмі працяглых даследаванняў спецыяльнай камісіі Акадэміі навук дарэвалюцыйнай Расіі па заданню царскага ўрада. Работа праводзілася пад кіраўніцтвам акадэміка Яўхіма Карскага. Тыя межы былі двойчы адзначаны на спецыяльных картах выдання 1903 і 1917 гадоў (Саламонаў А. "Якой ты была Беларусь мая родная?" — "Беларусь", 1991, № 9; газета "Тэхнолаг" Беларускага тэхналагічнага інстытута №№ 25 і 26 за 1991 год).

Пры "адкрыцці" Цэнтра адбыўся мітынг, на якім прысутнічалі прадстаўнікі мясцовай школы і ўлады, а таксама грамадскасці, жыхары вышэйзгаданай вёскі Антонава, у якой вельмі распаўсюджаны прозвішчы Антонавы. Два хлапчукі-блізняты Антонавы сталі сімвалічнымі ахоўнікамі Геадэзічнага цэнтра Рэспублікі Беларусь ад імя яе будучыні — беларускай моладзі.

Браты АНТОНАВЫ каля памятнага знака.

АЛЕ ДЗЕ Ж ДАКЛАДНА ГЕАГРАФІЧНЫ ЦЭНТР САМОЙ ЕЎРОПЫ І ШТО ЁН ТАКОЕ!

Гэтыя пытанні пастаўлены яшчэ ў канцы мінулага стагоддзя. Ёсць нават пацвярджэнні "прывязкі" гэтага цэнтра да паўднёвых схілаў Карпат, дзе ў 1880 годзе замацаваны адпаведны абеліск. Былі паведамленні аб аднясенні ГЦЕ ў Польшчу, Венгрыю, Чэхію, Літву, Брэсцкую вобласць. Носьбітам гэтага цэнтра (магчыма ў іншым сэнсе) часта называюць Швейцарыю. Асабліва ўчасцілася выкарыстанне слоў "Цэнтр Еўропы" пасля пачатку ваенных дзеянняў у Сербіі. Менавіта ёй прыпісваецца пры гэтым цэнтральнае месца ў Еўропе. Адпаведна яна як дзяржава надзяляецца зараз амаль што лёсаносьбітным сэнсам на еўрапейскім кантыненце і нават у агульначалавечым супольніцтве. Толькі ў сапраўднасці Сербія ў геаграфічных адносінах — далёкая ад Геаграфічнага цэнтра Еўропы.

Адпаведна падымалася гэтае пытанне "Мінскай праўдай" (13.02.1999). Даволі рашуча (хоць і трохі заблытана) пастаўлена яно ў "Аргументах и фактах" (№ 27 за 1999 год, артыкул "Зарубежье ближнее..."). Аўтар таго артыкула пытаецца: "Так где же на самом деле находится центр Европы?" І ўносіцца прапанова "обстоятельно ответить на него специалистам-картографам", таму што для "тех, кто изучает географию, это далеко не безразличный вопрос". У сапраўднасці ж гэты цэнтр важны не толькі для географаў, але і для ўсяго цывілізаванага чалавецтва. Таму што Еўропа застаецца пакуль што (а можа і — назаўжды) агульначалавечым паняццем, якое вызначае і накіроўвае развіццё культуры ўсяго чалавецтва з мэтай зберажэння жыцця на Зямлі пры панаванні сукупнага Розуму, памножанага на дзейсны ўплыў Гуманізму і дапоўненага няспынным клопатам аб станоўчым сучасным і лепшай будучыні ўсіх людзей. Апроч таго, разглядаемая задача з'яўляецца па большай частцы агульнагеадэзічнай, а не вузка картаграфічнай. Яна не ўзнікла ўласна для мяне і пэўнай часткі спецыялістаў аб'яднання "Белгеадэзія" ў якасці новай і нечаканай. Папярэднія даследаванні ў гэтым накірунку намі выкананы. У выніку паказана, што і ГЦ Еўропы знаходзіцца сапраўды ў Беларусі. Але для заканчэння даволі складаных разлікаў патрэбны сродкі. Афіцыйныя дзяржаўныя структуры маўчаць. Але Беларуская асацыяцыя геадэзістаў і картографаў выказвае спадзяванне, што ў рэспубліцы знойдуцца асобы і арганізацыі (уключаючы і ўрадавыя), якія зразумеюць псіхалагічную, этнакультурную, нацыянальную, турыстычную і грамадскую значнасць нашых пошукаў і акажуць нам адпаведную фінансавую дапамогу. Неабходную і больш дакладную інфармацыю можна атрымаць у экспедыцыі № 82 "Белгеадэзіі" па наступным тэлефоне яе галоўнага інжынера: (017) 284-38-11.

Аляксей САЛАМОНАЎ,
доктар тэхнічных навук, навуковы кіраўнік асацыяцыі геадэзістаў і картографаў Беларусі.

ЗАМЕЖЖА

ПАПУЛЯРЫЗАТАР ЭВЕНСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

ЗАПІСЫ ЭВЕНСКАГА ФАЛЬКЛОРУ З'ЯВІЛІСЯ НА БЕЛАРУСІ ДЗЯКУЮЧЫ НАМАГАННЯМ СЦЯПАНА КАЗЛОЎСКАГА

Стафан-Яраслаў, сын Вінцэнта, Казлоўскі нарадзіўся на Астравеччыне, на беларуска-літоўскім памежжы. Ягоны бацька, сябра КПЗБ, загінуў у 1945-м на фронце, а маці памерла ў 1946 годзе. У лістах з пасёлка Сеймчан Магаданскай вобласці Казлоўскі пісаў Якуцк Івану Ласкову: "На Поўначы я з 1968 году, да гэтага жыў у Растоўскай вобласці, працаваў у шахце. З Беларусі выехаў у 1962 годзе, ды і да гэтага больш жыў у Вільні... На Калыме я рабіў спачатку ў капальні волава ля Амсукчана, нават трохі працаваў на знакамітым зараз "Дукаце", потым — загадчыкам Чырвонай ярангі на Кадоне. Там пазнаёміўся з эвенамі, пасябраваў з імі і, як кажуць, страціў там сэрца і спакой. Толькі не ад кахання, а ад замілавання горнай прыродай і "горцамі Поўначы" — эвенамі, іх мастацтвам, жыццём... Пра эвенаў жа амаль нічога не пісалася, а мне яны адкрыліся, хоць гэта людзі вельмі замкнёныя ў сабе. Як ні дзіўна, я ў іх характары знайшоў шмат агульнага з характарамі людзей нашай роднай мясцовасці. А потым горныя эвены Калымы яшчэ карысталіся нацыянальным касцюмам у звычайным, штодзённым побыце, зберагалі шмат з народных традыцый, рамёстваў... Вядома, няблага ведаю гісторыю Калымы, ведаў Васіля Лебедзева з Якуцка (быў такі эвенскі паэт)... Можа цікава будзе якуцкім чытачам даведацца аб эвенскім срэбраным поясе? Гэта пояс з гравіраванымі бляхамі якуцкай работы, зроблены ў 1867 годзе (!) з "польскага серабра". Яго эвены падаравалі нейкаму беларускаму ссыльнаму на Калыме (у 1870-х гадах), а той прывёз яго ў Вільню. Мне ж яго падарыў адзін стары пасля лекцыі ў Вільні, дзе я апавядаў аб Калыме і эвенах... Мая жонка Эльвіра Паўлаўна з Дэчулі, па нацыянальнасці ульчка. Яна інжынер-тэхнолаг па металапрацоўцы, а ў Сеймчане — дзіцячы бібліятэкар... Памёр мой апошні родзіч — удзельнік другой сусветнай вайны. Жыў ён у рэспубліцы Вануату (Новыя Гебрыды)... было яму 75 год... У мяне ёсць мара "пракачаваць" усюды, дзе жывуць эвены — ад Нелькану Хабараўскага краю да Ледавітага акіяна... сабраць цэласны эвенскі фальклор... Я свае запіскі трохі друкаваў у Беларусі, трохі "на польскай і літоўскай мовах — у Вільнюсе..."

На беларускай мове эвенскі фальклор у запісах С. Казлоўскага і ягоным жа мастацкім афармленні друкаваўся ў газеце беларускіх дзяцей у Польшчы "Зорка" (Беласток), № 16 за 1971 год — "Дзябды-Гівін". "Эвенская народная казка, запісаная ад эвена Пятра Гарпані", і беларускім дзіцячым часопісе "Вясёлка" (Мінск), № 1 за 1977 год — "Зімовыя футэркі", "Чукачан". На рускай мове — "Харчэ" — "Вокруг света", № 3, 1977 г.; "Узор на лезвии ножа" — "Вокруг света", № 1, 1985 г.

У 1977—1983 гадах у часопісе "Полярная звезда" (Якуцк) была апублікавана серыя рэцэнзій на кнігі якуцкіх аўтараў, напісаныя Алесем Марціновічам, які працаваў у той час карэспандэнтам аддзела крытыкі і бібліяграфіі газеты "Літаратура і мастацтва". (А ў часопісе "Полярная звезда" у той час працаваў загадчыкам аддзела беларускі пісьменнік Іван Ласкоў). У часопісе "Полярная звезда" (№ 5 за 1978 год) А. Марціновіч змясціў рэцэнзію "Глубина таёжных родников" на кнігу "Сияние Севера. Сборник рассказов народов Севера" (М., 1978). А апавяданне для дзяцей А. Крывашапкіна "Апока" ў перакладзе на беларускую мову з якуцкай было надрукавана ў часопісе "Вясёлка", № 4 за 1984 год. У № 3 часопіса "Полярная звезда" за 1983 год Алесь Марціновіч змясціў рэцэнзію "Обретение мастерства" на кнігу "Близок Крайний Север. Сборник произведений молодых писателей народностей Севера и Дальнего Востока" (М., 1982).

14 ліпеня 1978 года ў якуцкай рэспубліканскай газеце "Эдер коммунист" вядомы майстар плагіяту (праўду ўпершыню публічна аб гэтым рашыўся сказаць беларускі пісьменнік Іван Ласкоў) якуцкі "поэт Иван Федосеев" апублікаваў невялічкую зацемку "Янка Купала юбілейыгар", у якой гаварылася, што "да 100-годдзя нараджэння класіка беларускай літаратуры (7 ліпеня 1982 года) Янкі Купалы выдавецтва "Мастацкая літаратура" плануе выпусціць кнігу аднаго верша "А хто там ідзе?" у перакладах на мовы свету і што складальнікі гэтай кнігі В. Рагойша ды Я. Раманоўская звярнуліся з просьбаю да якуцкіх пісьменнікаў перакласці гэты верш на якуцкую мову. І ўжо праз месяц газета "Кыым" на сваіх старонках змясціла не толькі пераклад гэтага верша на якуцкую мову, выкананы Маісеем Яфімавым, але і эвенскі пераклад, зроблены Васілём Лебедзевым.

Гэтыя пераклады былі ўключаны складальнікамі ў кнігу "Янка Купала. "А хто там ідзе?" на мовах свету, якая выйшла ў Мінску ў 1982 годзе. Але наклад яе быў абмежаваны, бо хтосьці "наверсе" ўбачыў там крамолу. Справа ў тым, што рускі пераклад Купалавага верша, выкананы М. Горкім, быў змешчаны, як і іншыя, у алфавітным парадку на літару "Р" (расійскі). Таму ў 1983 годзе ў продаж паступіла зусім ідэнтычнае выданне "Янка Купала. "А хто там ідзе?" на мовах свету, толькі ўжо той жа самы пераклад М. Горкага быў змешчаны, з парушэннем алфавітнага парадку, адразу ж за беларускім арыгіналам. І гэты варыянт кнігі мецца ў кразнаўчым аддзеле Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Саха (Якуція).

Тут можна дадаць, што ў кнігі быў уключаны таксама пераклад гэтага верша на эвенкійскую мову "Экур тала эмэдэрэ?" (раней эвенаў ды эвенкаў называлі агульнай назвай — тунгусы, праўда, эвены мелі яшчэ дадатковую назву — ламуты), выкананы Алітэтам Немтушкіным. Першапачаткова ён быў надрукаваны 24 чэрвеня 1978 года ў газеце "Советская Эвенкия" (Красноярск).

Артыкулы аб перакладчыках надрукаваны ў энцыклапедыі: "Янка Купала. Энцыклапедычны даведнік".

Вось такія повязі ў нас з эвенкамі — далёкім ад нас народам на самым "краі зямлі".

Алесь БАРКОЎСКІ.

МІЖНАРОДНЫЯ СТАСУНКІ

Члены творчай групы "ДэрБоген" з Германіі, з якімі гомельскія мастакі супрацоўнічаюць ужо некалькі год, прыехалі ў горад над Сожам са сваімі карцінамі. Гэта першы такі прыезд нямецкіх партнёраў у рамках міжнароднага праекта "Мастацтва ў бальніцы". За ім плануецца правядзенне наступных акцый творчага абмену і супрацоўніцтва.

НА ЗДЫМКУ: у цэнтры — кіраўнік групы Герхард ШРЭДЭР.

З ПОШТЫ Яўгена ЛЕЦКІ

Дарагі Яўген! З Вашага ліста выглядае, што вандроўка па Беларусі мела надзвычайны вынік. Гэта вельмі добра. Але ўсё ж Вы спадзяецеся на лепшае ў будучыні. На маю думку, праграму й дату вандроўкі трэба аб'явіць шмат раней, як гэта было зроблена апошнім разам.

Артыкул Ваш у "ЛіМе" "Згода, але на якім грунце" варты не толькі пахвалы, але (у нармальных умовах) прэміі. Поўнасцю пагаджаючыся з ягоным зместам, я ўстрымліваюся даваць каментарый да паасобных ягоных урыўкаў. Хачу толькі пры гэтай нагодзе выказаць не ўпершыню маю думку адносна некаторых фальшывых поглядаў, прывязаных нашаму народу. Я ніколі не пагаджаўся й ніколі не пагаджуся з фальшывымі выказваннямі: "Гэтага хоча ці патрабуе народ". Або яшчэ больш абразлівым: "Наш народ не дарос да незалежнасці...". Наш народ меў сваю незалежнасць і страціў яе праз здраду. У перыяд занепаду Вялікага княства Літоўскага здрада была з боку шляхты, і далей гэта прадаўжалася.

Калі не памыляюся, я калісь пісаў Вам, дарагі Яўген, што празь вякі, і ў розных абставінах, беларускаму народу выравалі душу. А душа народа — тое самае, што матор у машыне. Матор вядзе машыну, але яго трэба дагледаць. Калі матор дагледаюць інжынеры-механікі, дык народ — выбраныя ім правадыры-кіраўнікі.

Я хачу тут даць пару прыкладаў перажытага асабіста мною. Будучы пад польскай акупацыяй, мой бацька быў солтысам вёскі. Ён атрымліваў з гміны рознага віду інструкцыі і загады на польскай мове. Для мяне гэта было незразумела, таму што ў нашай вёсцы мала хто гэтай мовай валодаў або й зусім не валодаў. Пару разоў я прабаваў атрымаць тлумачэнні ад бацькі, але без выніку. "Мы жывём у Польшчы, польская мова — афіцыяльная і г. д..."

У 1939 годзе нарэшце Заходняя Беларусь была вызвалена ад польскага прыгнёту. Я быў больш як шчаслівым. І, на самай справе, школу адкрылі на беларускай мове, настаўнікі выкладалі па-беларуску і г. д.

На першае святкаванне Кастрычніцкай рэвалюцыі дырэктар школы загадаў мне падрыхтаваць прамову. Я зрабіў гэта на аснове майго разумення польскае акупацыі, капіталістычнага прыгнёту і г. д. Дырэктар, прачытаўшы без ніякае папраўкі, мяне пахваліў і сказаў прамовіць так, як напісана. Пасля выступлення я заўважыў, што рэакцыя маіх настаўнікаў была даволі халодная.

Мой асабісты энтузіязм знік пасля некалькіх месяцаў. Большасць падручнікаў прыходзілі да нас на расейскай мове. Тлумачэні: тыраж на беларускай мове вычарпаны.

Зрэшты, гэта не канчалася толькі на школе.

Са шчырымі прывітаннямі й пажаданнямі памысных поспехаў.

Янка ЖУЧКА.

Бельгія.

БЕЛАРУСЫ Ў ЛІТВЕ

● Леў МІРАЧЫЦКІ.

АГУЛЬНАЯ МІНУЎШЧЫНА ПАТРАБУЕ ПАШАНЫ

Пачакаймся славянамі, што аселі на берагах рэк Буга, Нёмана, Віліі, вярхоўя Дняпра, Дзвіны і Прыпяці. Найперш, гэта крывічы — палачане, дрыгавічы і радзімічы. Крывічы былі найвялікшым племенем. Яны рассяліліся ў вярхоўях Дняпра, Волгі, Заходняй Дзвіны, вызначаліся арганізацыйнымі здольнасцямі і таму маглі ўплываць на астатніх: "сярод іншых плямёнаў беларусаў, у мясцовасцях, што гадзіліся на адміністрацыйныя пункты, з'яўляліся крывіцкія адміністратары і паўставалі крывіцкія калоніі. Аб гэтым цяпер сведчаць мястэчкі і сёлы з назвамі "Крывічы". Гэтак маем мястэчка Крывічы ў Вялейскім павеце, Крэва і Крыўск у павеце Ашмянскім, сяло Крывічы ў павеце Лідскім і г. д. Нат на Палессю, Стары замак — крывы горад — у Вільні быў таксама пастаўлены крывічамі. "Крывы" значыць тут "крывіцкі", — пераканаўча даводзіў гісторык Я. Станкевіч. Працэс фарміравання крывіцкага племені беларускія даследчыкі звязваюць з вынікам працяглага ўзаемадзеяння з некаторымі балцкімі і заходнефінскімі плямёнамі.

Дрыгавічы займалі прастору над Прыпяццю — на ўсход ад Дняпра і Заходняй Дзвіной. Частка іх адарвалася і апынулася на Балканах, на землях антычнай Македоніі, а таксама ў іншых паўднёвых мясцінах.

Заходнеславянскае племя радзімічаў сышло з завіслянскіх земляў і асела пры рацэ Сож, а племя севяран размясцілася ў зарэччы Дзісны, Сулы і Сэйна, левых прытоках Дняпра.

Такім чынам, на паўночным заходзе славянскія пасяленні цесна лучыліся з балцкімі, роля якіх у кансалідацыі беларускага этнасу ў тыя далёкія часы стала даволі прыкметнай.

"Княства Вялікае Свабоды"
Ці цвіце гай Міндоўга
пад Фарнай святыняй?

Адам Міцкевіч.

Слова "Літва", паводле Павэла Ёзафа Шафарыка, чэшскага і славацкага гісторыка, паўстала ад назвы заходнеславянскага племя ліоціч, частка якога ўратавалася ад непрыяцельскай экспансіі і асела ў Верхнім і Сярэднім Панямонні. Жамойты адносна наймення "Літва" маюць і сваё меркаванне. Яны лічаць, што яно паходзіць ад слова "летува", якое азначае волю і сімвалізуе шчасце незалежнасці свайго краю. Нарэшце, у іх існаваў паганскі Бог даждж, які зваўся Летуваніс. Ён шчодра спрыяў ураджаю на палях, багаццю ў лясах і пушчах. Таму і заслужыў глыбокую пашану ў людзей, якія славілі яго ў сваіх малітвах. Да таго ж, каб правільна ўсвядоміць назву Вялікае княства Літоўскае, трэба згадаць "Княства Вялікае Свабоды".

Дзякуючы выгаднаму геаграфічнаму становішчу і высокаму сацыяльна-гаспадарчаму, культурнаму і палітычнаму развіццю, з сярэдзіны XIII стагоддзя Навагрудская зямля пачынае займаць у прынёманскім краі дамінуючае месца. Яна становіцца цэнтрам аб'яднання ўсіх балцка-літоўскіх і беларускіх княстваў. Першы крок у ажыццяўленні аб'яднаўчай палітыкі навагрудскім веча было даручана распачаць аўкштоцкаму князю Міндоўгу (1203—1263), сыну Рынгольда, які паходзіў з роду полацкіх князёў. Дзеля гэтага Міндоўг прыняў хрысціянскую веру і быў абраны ў 1240 годзе вялікім князем, а ў 1253-м каранаваўся і прыняў тытул караля з благаславення папы рымскага Інакента XIV.

Нягледзячы на розныя перашкоды, Міндоўгу ўдалося далучыць да літоўска-беларускай дзяржавы Ваўкавыск і Слонім, Падляшша (Берасцейскую і Мельніцкую землі), атрымаць прызнанне ад Полацкага княства, некаторых мясцовасцей Віцебскага і Смаленскага княстваў. Ён актыўна пашыраў сваю ўладу на Аўкштоту і Жмудзь.

Прадпрымальны Міндоўг ад папярэдніх беларускай дзяржавы — Полацкай — запазычыў яе парадкі, установы, мовы і звычаі. Гэтым, відавочна, былі не задаволены на Жмудзі. То ўжо ўтаймаваны бунту ў 1263 годзе Міндоўг загінуў.

Смелы і энергічны Міндоўг добра разумеў, што знешняя дзяржава вымагаюць цеснага палітычнага і этнічнага яднання суседніх княстваў і земляў тутэйшага насельніцтва. Гэта і вызначыла далейшую палітыку наступных валадароў літоўска-беларускай дзяржавы, ядро якой пачало складвацца на іх этнічным памежжы — Верхнім Панямонні.

Аднак, каб не даць згубіцца фактам, паслухаем, што раіць прыхільнік праўдзівага асвятлення даўніны роднага краю Ян Чачот:

Час успомніць нам Рынгольта,
Альгімунта сына,
За якім славутай стала
Наша ўся краіна.

А хто ж такі Рынгольт Альгімунтавіч? Чачот згадвае, спасылаючыся на Стрыйкоўскага і Нарбута, што гэта "першы вялікі князь літоўскі, жмудскі і рускі". Затым удакладняе — "легендарны літоўскі князь". Летапісы называюць яго "вялікім князем".

Пасля смерці Міндоўга палітычны крызіс, што ўзнік на балцка-літоўска-беларускіх землях, скарыстаў ягоны сын Войшалк (1223—1267), які валадарыў некалькі гадоў. Пасля велікакняжацкі пасад заняў князь Від, характэрнай асаблівасцю якога было тое, што празвалі яго Ваўком. Ён таксама правіў нядоўга — з 1268 па 1270 год.

З усталяваннем на велікакняжацкім пасадзе Тройдзена, які кіраваў наступныя 12 гадоў (да 1282), яна здолела вытрымаць націск галіцка-валынскіх князёў, татарскае нашэсце і напады крыжакоў, значна пашырыўшы свае межы.

Дзесяць гадоў наканавана было валадарыць Лютаверу (з 1283 па 1293), які перадаў валынскаму князю Мсціславу горад Ваўкавыск — "абы з ім мір трымаў".

У неспрыяльных варунках пачалося княжанне Віценя (каля 1294—1316).

Працяг. Пачатак у № 46.

З БУДУЧАЙ ЭНЦЫКЛАПЕДЫІ РЭПРЭСІРАВАНЫХ БЕЛАРУСКІХ ЛІТАРАТАРАЎ

ВЯРТАННЕ З НЕБЫЦЦЯ

Сяргей Русаковіч (1912—1937?)

Сяргей Русаковіч разам з Міколам Гваздовым, Апанасам Сідарэнкам і іншымі пачынаючымі літаратарамі ўваходзіў у той шэраг маладых беларускіх талентаў, якія па прычыне "ранняга" арышту не паспелі акунуцца ў актыўнае літаратурнае жыццё тагого часу.

Сяргей нарадзіўся ў 1912 годзе ў вёсцы Асавец Любанскага раёна Мінскай вобласці ў сям'і селяніна Фёдара Русаковіча. Пакуль мы не маем усіх дакладных звестак пра яго. Толькі ў 1990-я гады высветлілася з успамінаў Міхася Кавыля, што быў Сяргей Русаковіч з залатой плеяды вучняў "царскага ліцэя" — Мінскага Белпедтэхнікума, у які паступіў разам з Я. Лешчанкам (М. Кавылём) і У. Гуцькам (У. Дудзіцкім) у 1930 годзе і дзе ўжо год-два вучыліся С. Астрэйка, З. Астапенка, К. Вашына (Л. Калюга), Ф. Гінтаўт, В. Маракоў, С. Гайка... На пасяджэннях літаратурнага гуртка, які ў той час яшчэ існаваў у тэхнікуме, але ўжо не выпускаў свой славуты часопіс "Крыніца" (нягледзячы на тое, што ў 1929 годзе "Савецкая Беларусь" прызнала часопіс лепшым у рэспубліцы), у 1930-м ён быў забаронены), С. Русаковіч сустракаўся з М. Лужаніным, Э. Агняцвет, спрачаўся з А. Кучарам і, як потым успамінаў М. Кавыль, "хваліў Л. Калюгу і С. Астрэйку ды крытыкаваў У. Сядуру: "Ганарыца наш Бялінскі, што напісаў сказ даўжынёю ад Камароўкі да Старажоўкі..."

Увосень 1931 года С. Русаковіча разам з некаторымі іншымі "забастоўшчыкамі" за ўцёкі "з прарыву" па збіранню мёрзлай бульбы ў калгасе Сцяпянка выключылі з тэхнікума. Аднак "выключэнцы" доўга не сумавалі, бо ў той жа год удалося ўладкавацца ў БДУ... Усё паступова супакоілася, і "забастоўшчыкі" працягвалі вучыцца, часам нават друкаваліся, але "нкусаўцы", як аказалася, "не драмалі". У ноч з 22 на 23 лютага 1933 года ў дзверы дома № 63 б па вуліцы Крапоткіна, дзе ў той час пражывалі перакладчык Ваеннага выдавецтва С. Русаковіч (Сяргей пакінуў БДУ), пастукалі "хлопцы ў скуранках".

Далей пачаў складвацца вядомы ланцужок: арышт — вобыск — пратакол — "варанок" — "амерыканка" — камера (Сяргею дасталася пад нумарам чатыры). У тую ж ноч арыштавалі і сяброў-аднакурснікаў — З. Астапенку, С. Астрэйку, С. Гайку, Ф. Гінтаўта, У. Дудзіцкага, М. Кавыля, Л. Калюгу і групу маладых літаратараў: З. Віталіна, К. Грыневіча, С. Ліхадзіеўскага, М. Лужаніна, А. Мардвілку, М. Нікановіча і іншых.

10 жніўня 1933 года "тройка" асудзіць С. Русаковіча да трох гадоў пазбаўлення волі з адбываннем тэрміну пакарання ў працоўна-папраўчых лагерах. Неўзабаве асуджаных, амаль усіх разам, этапіруюць у Новасібірск, адкуль раскідаюць па розных канцлагерах. Далейшы лёс С. Русаковіча дакладна невядомы, але, па некаторых звестках, увосень 1937 года яго паўторна арыштуюць і праз некалькі тыдняў асудзяць да расстрэлу.

Амаль праз дваццаць гадоў пасля смерці, 24 жніўня 1956 года, Судовая калегія па крымінальных справах Вярхоўнага Суда БССР рэабілітавала Сяргея Русаковіча. Але ці можна лічыць РЭАБІЛІТАЦЫЯЙ спраўку-пісульку, сэнс якой змяшчаецца ў двух словах — "расстраляны памылкова..."?

Апавяданне "Крумкач" было надрукавана ў часопісе "Узвышша" вясной 1931 года. Паказальны склад аўтараў таго нумару элітарнага выдання: К. Чорны, М. Лужанін, З. Бядуля, З. Астапенка, Х. Дунец... і вучань першага курса педтэхнікума С. Русаковіч...

Леанід МАРАКОЎ.

КРУМКАЧ

АПАВЯДАННЕ

Сяргей РУСАКОВІЧ

Сымон Цывік сёння ўстаў як ніколі рана, 'шчэ досьвіткам, тады, калі золак прадзіраў свае каравыя вочы. Яго разбудзіў гарласты назола-певень, якога ён трымае вось ужо сёмы год у гаспадарцы ня так для прыбытку, як ён кажа, а для парадку. Хоць і часта сьмяюцца дзеці старому Сымону, — калі ён ужо адсьвяткуе сямігадовы юбілей слаўнага палкаводца? А ён хоць-бы што, не сярдуючы адкажа: бо трэба-ж, каб хто-небудзь пад вёў, ну скажам, даглядаў, клапаціўся аб нястачы і іншае, адным словам, кіраваў. Вось і тут так выходзіць. А без яго — разважае Сымон далей — як полк без камандзіра. І перад яго вачамі намаляваўся стройная постаць пеўня: з паднятымі ўгору дугамі-пер'ямі і чырвоным зубчатым грэбнем.

Ды ці ў гэтым уся выгада галагуцкага палкаводца? Падумайце. Раз... Два... Тры... Чатыры... Ну, годзі, як я бачу, вы ўжо затаміліся, цівося, як думаеце, а адказу няма. Лепей патрубуем Сымона, ды ён і сам ужо назолаю крычыць:

— У дамоўцы ўсё - ж трэба. Навошта маім курам бегаць па чужых дварох, шукаць пеўня ды губляць па засутаччу яйкі, гэта-ж будзе трата ў гаспадарцы, а так у мяне ўсё сваё ад голкі да бугайчыка. А хто сёння мяне разбудзіць?

У гэты час певень закрычаў на ўсё горла, быццам кажучы гаспадару:

Я-ш-ч-э б-у-д-у-у, х-в-а-л-і б-о-л-е-й!

— Ціха, пячкур, бо яшчэ Лукер'я прыбяжыць з таўкачом, — папярэдзіў нарокам Сымон.

Гэта ён успомніў мінулае лета, як яго палкаводзец з сваім атрадам пакляваў у суседкі Лукер'і ўсе гуркі. Тады яна цэлы дзень гарцавала з таўкачом за пеўнем, з канца ў канец вёскі, бы ўтрапёная, і, галосячы, аж ламала рукі:

— Каб цябе пранцы елі самога і тваю атарыцу, як яны мае гурочкі паперлі. Было некалькі каліў, дык і тыя рашылі да шэлега. Няма чаго і дзеткам даць. Гэта год у год, выпусьціць гэтую псярню, што гатовы вочы павыдзіраць: любуецца, а ты выстарчай ім. Не, годзі, хіба здохну на лета, калі я яму голаў не адкручу, — клялася Лукер'я.

А Сымон грымеў басам:

— Вычарнее юкло, то прысунеш гэты нос кірпаты (а ў яе і дапраўды быў такі). Гэта на сваю ўсё голаў, галубка. Брашы, брашы.

На гэтым і канчалася. Сымон джгаў дамоў, а Лукер'я ўзмацняла агонь праклёну.

. . . .

Тымчасам Сымон ужо апрануўся. Уссунуў пракавецкія, 'шчэ пакойніка дзеда, ватовыя штаны, якія, як крылы старога абшарпанага ветрака, лепяталі ад ветру, а з іх, быццам-бы толькі што з-пад сьнегу вясною на выжарах, рыжэў зьбіты ў лямец вата-мох. Усьцягнуў каравыя ад гразі юхтавыя боты і, нешта нэндзна гомзаючы сабе пад нос, бускнуў:

— Скажаш Малахвею, хай вечарком падскочыць на кані ці так.

— Ён-жа будзе адзін баяцца, — ледзь працадзіла праз зубы, як малако праз густую цадзілку-анучу, старая Сымоніха.

Сымон змаўчаў, нічога не адказаў, а толькі моцна чмакнуў дзьвярыма, аж зазьвінелі ў вокнах шыбы, і бадай ад гэтага груку прахваціліся дзеці, якія 'шчэ спалі ў цёплых коўдрах у запечку.

Сымоніха кулём рынулася на ўздагон за Сымонам, трымаючы ў руцэ зрэбную белую торбу.

— Сымон, а Сымон, вярніся, вазьмі кайстру, — чуваць было лемантавала жонка Сымона Аўдуля.

А Сымон, увапёршыся ў зямлю вачыма, адмерваў крок за крокам. Ён ці ня чуў, ці зусім не жадаў чуць гэтага ляманту, а маўчыма ўцякаў ад яго.

У яго галаве складаліся новыя пляны. Новыя думкі валодалі ім, будзілі глыбокія пачуцці, натхнялі халодны розум, а часам роем кружыліся над ім, як авадні ў гарачы дзень ля жывёлы, луналі ў бязьмежжа, зьвярталіся назад, ахварбаваныя ў вясёлкавы колер і, цмогнуўшыся ніцма, каля ног рассыпаліся, як мякіна на ветры. Не ўтаймаваць усяго.

Бывае так, што чалавек адкруціць сваё жыцьцёвае кола назад, акунецца ў мінулае, і яму здасца, што ён маленькае дзіцё, якому толькі ўсяго пяць гадкоў, якое сядзіць на жоўтым пясочку і перасыпае яго, а не — з цёсачак на печы, пяючы "катка", майструе хатку. Тады маці задаволена кажа: "Забаўляйся, сынок, як вырасьцеш, забяруць у салдаты, тады забудзеш пра сваю мамку, што яна і была ў цябе". І яно ласкавенька, як сонейка, солодка, як цукар, усьміхнуўшыся, адкажа:

— Мамка, я вас моцна люблю!

* * *

— Вось дык натура! Вось дык чалавек! А яшчэ славіцца, як разумны, за парадамі звярачаюцца. Гэта-ж каб хто ўведаў, дык на ўсё сяло засьмяялі-б, праходу-б ня далі, — абірала, стоячы ля вакна, жонка Сымона.

Ёй зрабілася горна на Сымона, і яна легла на ложку, ухуталася, закрыла голаў.

А дзеці сваёю чаргою ледзь не браліся за чубы, вялі між сабою "полеміку".

— Ага, я ведаю, куды наш татка так рана пашоў, — прасакатаў маленькі хлопчык, якога дражнілі Зёма.

— І я ведаю, — падхапіла маленькая Зіна.

— Ну куды?

— Да дзядзькі, што на хутары жыве.

— Ха-ха-ха. Ня ведаеш, — заліўся сьмехам Зёма, ад якога здрыганулася Аўдуля.

Як раптам быццам нешта цюкнула ў сэрца, і яна, як шалёная, кінулася на дзяцей.

— Што ты ценькаеш, пашкуда аблавухая! — і грымак ёмка прыліп у худзенькія плечы Зіны, а Зёма даў драла. Зіна крыўдна заплакала, яе сьлёзы-расінкі сыпаліся з вачэй буйныя, як боб, ад гэтага мацеры зрабілася шкада, і яна паспрабавала суцішыць.

— Сьціхні-ж мне, бо як вазьму паўрозы, то ня так дам. Яшчэ таму рыштанцу не ўдарую. Распусьціліся, на сабакі ня варт, — пакорлівым тонам, як дзяк на клірасе, цягнула Аўдуля. — Глядзі, каб ты мне больш і ня пікнула, а не, — і падскочыла. Зёма знадворку шкрабаў кіпцямі, нібы ў коршака, па шыбе, яна скрыгітала, і ён, выскаліўшы жоўтыя зубы, рагатаў з Зіны.

— Я вось табе пакажу, — і Сымоніха з волакамі ўлягла за Зёмай.

А ён, весела падражніваючы, пайграў да Янкі, каб пахваліцца навінамі, што адлупцавала маці Зіну, і заўтра ўдваіх пакпяць з сястры.

— А разун вас не парэжа! Нічога зрабіць нельга за вамі. Гэта думаць, яно ўжо плявузгае, куды бацька пашоў! А маўзуньне галаватае, шкуру паспускаю, — бэсьцілася Аўдуля.

— Завошта гэта ты на іх?

Аўдуля нэрвова здрыганулася і ўставіла погляд у бок дзьвярэй. У яе ваччу плаваюць белапаясавыя, блішчаста-срэбныя кругі, якія час ад часу зьнікаюць, расплываюцца, а за імі ўплыў ганяецца Аўдуля. У яе пашыраюцца зрэнкі, вочы набухаюць і выпупляюцца. Яна зьбірае апошнюю сілу і з напружаньнем працінае, бы сьпічаком:

— Табе чаго, лантудра, няпрошаны госьць? Усюды паспееш, дасціпная — нішто без цябе не абыйдзецца. Каб і вочы ня бачылі!

— Я да Сымона, прашу не турбавацца.

Аўдуля кіпіць ад злосці, хватае ў камешніку таўкач і мерыцца на Лукер'ю.

— Дык ты яшчэ будзеш аскірзацца, вось табе! І яна кінула таўкачом у яе.

Лукер'я спрытна адскочыла і энергічна штурханула Аўдулю ў пляча. Тая грузна рэзнулася ніцма аб падлогу, а твар зрабіўся пляміста-сіні, набракла-азызлы.

У запечку з плачу захліпалася Зіна.

На дварэ, каля студні, скрыпеў вочап, а на ім вісела вядро. Лукер'я схамянулася: "яшчэ чаго добрага, скажуць, што я"... Раптоўнасьць перамагла сьвядомасьць, яна мігам выскачыла з хаты і, што ёсьць моцы, закрычала:

— Ратуйце, Аўдуля хворая!

І сама, падабраўшы хвалібоны запэцканага андарака, гарцавала ўсьцяж вуліцы.

На ёй нікагусенькі, пустэльная ціша. З каміноў сьвідруе сівы дым, які разносіцца ветрам, як воблакі з неба, і востра пахне ў паветры.

— Цёця, цёця, — цягнула ўжо за андарак Зіна Лукер'ю. Мамка ўстала і казала, каб вы ня крычалі, а да іх прыйшлі.

— А няхай тваю мамку махне, — адмовіла Лукер'я і пацопала да студні.

Аўдуля ўжо сядзела на лаве, каля вакна, і енчыла:

— Нашчэнт змардавала, бэсьцюга, і як май умаеваў, змылася. Гэта-ж трэба, зьнянацку так чалавека на паўмор перапалохаць! Вось дажыліся да пустога канца, што кожны чарвяк цябе точыць.

І яшчэ галасьней крычала, калі Лукер'я чэрпала ваду.

— Пачакай-жа, гіцлю, каб і нага твая ня была ў маім двары! Вон, пашкуда!

Лукер'я несла поўнае, як вока, вядро вады. На прымурку сядзела наплаканая Зіна. Аўдуля вышла ў сенцы і неўзабаве турыла перад сабою маленькую дзяўчынку, гадкоў з пятнаццаць, якую клікалі Настай. Гэта была наймічка.

— Дагэтуль руціць, лежань ты. Ня чуеш, што ў дзьверы рогаюць? Добрыя людзі ўжо на поле пайшлі і дамоўкі дагледзелі.

— Ім і трэба ісьці, — як з падзем'я азвалася Наста.

— А табе не, шалудзівая погань? Каму гэта ўсё запасім? Мо-ж прэш больш за ўсіх, — шыкала Аўдуля.

Наста моўчкі пачала шураваць у печы. Аўдуля, як хмара, пакпыпала да ложка. Праз хвіліну ўбег з крыкам Зёма.

— Малахвей едзе.

Зашамрэлі скаварады, і пах дыму разьліўся па хаце.

Аўдуля ўстала і, як упоеная, пахіснулася ў бок, ледзь ня чмокнулася.

Наста з хітрасьцю кпліва ўсьміхнулася.

— Прыдзецца рэчаньц адлежаць.

* * *

За сталом сядзіць Малахвей. На яго асмуглым твары зьбіраюцца зморшчкі. Падбародак конвульсыўна ўздрыгвае. Твар засмучоны, быццам па кім спраўляе жалобу. На вочы насоўваецца цьмяная заслонка, насупіўся. І, што хвіліна, траціць роўнавагу, галава цяжэе, бы напіваемая волавам, і ён паступова схіляецца на стол. Зьнікае ўсялякая рухавасьць, а думка карузаю сьвідруе голаў: "Што скажа бацька?" Зьнячэўку вырываецца:

— Няхай не пасылае, гэта навука.

Аўдуля, як апараная, енчыць:

— Да кожнае справы трэба загадзя прынаравіцца, ёлапень дурны! Хіба сыляны быў? Бельмы-ж цэлыя.

Малахвей анямеў, сядзіць, як укопаны.

— Загадай дурню маліцца, дык ён лоб паб'е, — ня сунімалася Аўдуля.

— А хто яго ведаў, што так здарыцца, я-ж не прарок. Ды мо яшчэ нічога і ня будзе, — апраўдваўся Малахвей.

— Паслухай, што на сяле кажуць, дурніца. Адна Лукер'я ўсім на хвасты панавязвала. Праходу няма, як крот капаецца і ўсё на Сымона.

Пры апошніх словах яе голас дрыжэў, бы напятая струна, і язык міжвольна лепятаў, як асінавы ліст пад восень.

На парозе зьявілася Наста.

— Людзі папрыходзілі, куды весьці?

І зачыніла дзьверы.

Аўдуля на хаду ўскінула на плечы хустку-апранаху і вышла.

Малахвей застаўся адзін. Нешта сабе пад нос памармытаў і задрамаў. Ім авалодаў сон. На дварэ Аўдуля разьмяркоўвала наймітаў.

— Вось гэтая партыя, — і яна паказала рукою, дзе стаялі тры жанкі, — бульбу капаць за чорную грэблю, а астатнія пад павець — лён трапаць. З імі пойдзеш і ты, Наста.

— І я, — папрасілася Лукер'я.

Аўдуля скоса паглядзела і выцісьнула:

— Бяры трапло і ступай, а не — да хаты.

Ужо пад паветкай цахкалі церніцы, і трапло прагна жавала кастрыцу.

...Конік бяжыць трушком, але шпарка. Ужо мінуў Няжылава. Засталося лічаных тры кілёмэтры. Колы сакочуць лёстачкамі, і рогатам аддаецца водгук: ту-ды, туды. Зьнікае грым ночы, бо месяц-аблуда вынырнуў з-пад крыгі хмар. Каймой лесу вышыта дарога, ломаная, як чаланка. Зарэзалася кола ў калдобіну, конік нацягнуў жылы, але ні з месца, толькі воз рыпнуў, хурман пад адхон покатам. У Лесе трэскалася сава. Перад канём узьвіліся тры сьцені. У небе ядраныя зоры.

— Ой!

— Ку-га! — разьлягаўся лес.

Конь фыркнуў і заіржаў. Водгалас слаўся.

— Н-о-о-о! — гукнуў на ўсю моц Малахвей і здрыгануўся.

— Чаго цябе бярэ? Уставай ды едзь, вечарэе, — праказала Аўдуля.

Наздраты Малахвей прахапіўся і, пазяхаючы, апрануўся. У яго быў разбухлы твар, а вочы чырвоныя, як у рака.

Калі Малахвей выязджаў з

(Заканчэнне на 8-й стар.).

КРУМКАЧ

АПАВЯДАННЕ

(Заканчэнне. Пачатак на 7-й стар.).

двара, Аўдуля навучала:

— Толькі ня будзь варонаю. На дарозе ня спыняйся. Калі хто спытае, скажы, што па дровы ў лес.

Падбегла Лукер'я.

— Куды кастрыцу прыбраць?

— На вышкі ў адрыну.

Конь стрыжэ вушамі і ня ўрымсьціцца.

Аўдуля пасьпела кінуць:

— Глядзі, сынку. Шчасьлівай дарогі — едзь.

І загрукацелі па шашы калёсы... Конь, бы куля, імчыцца пярэкідам. Яго грыва, ручайка кужалю, віецца ў паветры, а вецер цалуе яе, лашчыць, як дзіцё. А конь, што далей, прысьпяшае бег і пакідае за сабою доўгую стужку пылу. За гэтым сочыць Аўдуля і з вока ня спускае. У яе на вуснах топіцца салодкая ўсьмешка. "Нездарма ў яго віхор вышэй воч". І пайшла ў павець.

* * *

Кволае сутоньне ночы слалася па зямлі. Апошнія ніткі-прамяньні даканалі на шырокім палатне асмыгленага неба. Зямля тхне ўзаранымі скібамі ральлі. У лесе падгалістыя сосны аддаюць смалою, і днём здаровы водыр разносіцца ветрам. Пад вечар сінявокім вянком каля лесу чэзьне смуга. Кашлатыя хмары сунуцца на поўдзень. Гамонкае поле сьціхае, яно слухае начную музыку, і рэдка калі хто парушае веліч гэтае цішы. Толькі засаб некалькі дзён яно ня мае супакою. Вечар нараджае сквіл і сьмех, звонкі, срабрысты. Гэтак і сёньня.

Паперадзе ўсіх ідзе Наста. Яна нібы адлучылася і ідзе асобна. Астатнія ідуць чародкай і заўзята радзяцца, спрачаюцца. Яны ўзышлі на грэблю і зварочваюць нацянькі рэдкім хмызняком, які за лета абабілі пастухі кароўмі.

Кірэіха гукнула ў бок Насты.

— Чаго пацыбала адна! Ласку гэтым ня зробіш, а прыпрэ каровы даіць. Хай жорны свае пранясе, папробуе, што за смак. На гатовае-ж сквапна.

І ўсе голасна падхапілі Кірэіху.

— Пачакай, вось дзівачка, ня мела клопату. Мы думалі, яна разам з намі ідзе, прыаставалася па справе, а яна пасігала. Дзень брала, брала, а на ноч папраўляешся. Хіба ачумела, дзеўка!

Наста спынілася, пачакала, пакуль падышлі да яе, і прыдушаным голасам, аглядаючыся, каб ня было чужога, ледзь праказала:

— Жаначкі вы мае, яна-ж загрызе мяне. Атхлану няма, ад відна ды да цямна ўсё на нагах і таўчэшся, як Марка па пекле.

— Хіба ня бачым. Ты-ж яшчэ дык другі толькі год, а мы-ж зьвякавалі разам, то ведаем, што за штука. Добрая жмінда: сваім дзецям і то шкадуе, абадраныя ходзяць, а палатна на воз не забраў-бы.

— Каб на пяць хіба — тры куфры, як вока, — гукнула Наста.

— Ну вось бачыш! А і ты-ж сарочку носіш, што верацяном раскалаціў бы, а восень, такі холад, — падмацавала Агапа.

Наста, відаць, крыху засаромелася, пачырванела, але ішла моўчкі — гэта ёй была не навінка, не ўпяршыню.

— Ды што казаць, — працягвала Прося, — хіба-ж ня прэе праз яе ласку пакойніца Гінда? Жыўцом ў магілу загнала, а была здаравіня такая, потым прыстала. Папалётала так, як ты, голая ды босая... дык і гатова, прастудзілася; лячыць ня было каму, і памерла. Вось ужо пяты гадок ад мясаеду пашоў. Вечная ёй памяць! І яна злажыўшы ў кучу тры пальцы, перахрысьцілася.

— Гэта скнара, сьлепень добры, усе гізунты выцягне, толькі паддайся, — заўважыла Кірэіха.

Усе зычна, пакацiста зарагаталі.

— Сёньня сама ня вісела, дык дзяцей выслала, каб праверыць, ці шмат выграблі. Каб цябе прыгрэблі сырым пясочкам да сьвятое нядзелькі, а ці-ж ты дала нам на полудзень, як людзям, шыкуха пранцаватая? Прыслала дзецьмі, як мышы ўдавіцца, цьвілога хлеба і тры разлезлыя гурочкі, як чэмер, — дапякала Агапа.

— Шчэ з леташняга году, — дапоўніла Наста. — Сала кублы не даздзержваюць, і нядаўна, як вала добрага, кабана ўклала, ня кажучы ўжо пра тыя, што ў засадзе. Штодня купцы прыязджаюць, а не, дык сам адпраўляе. Вось і ўчора сын адтарабаніў.

На яе падазрона ўсе зірнулі, яна гэта заўважыла, але нічога не адказала.

— Бачыце, сястрычкі, што на сьвеце робіцца, а на сходзе ніхто ня пікне. Сядзяць, нібы вады набраўшы, — казала на ўсіх Прося.

— Сымон горлы ўсім пазатыкаў, — вытлумачыла Кірэіха.

— Ці-ж ня праўда? — падхапіла Агапа. — Самі-ж добра ведаеце, як летась Лукер'ю працьвінтарыў перад усімі на сходзе, што толькі намякнула. Год на працу ня прымаў.

— Я-б не жадала яго й заработкаў, каб толькі адрабіць. Ужо два тыдні, як хаджу на картоплі, а яшчэ, казала, нядзельку, — скардзілася Прося.

— Што вы бралі ў яе? — спытала Наста, якая цівося маўчала.

— А ўжо-ж, здэцца, пры табе. Калі памятуеш, вясною прыходзіла мукі на хлеб пазычаць.

— Памятую, памятую, — як праз сон прыпаміняла Наста. — Гэта ў першы дзень, калі яны перабралі мяне ад Забелых. Як даўно!

— Вось, вось, — згаджалася Прося.

— І гэта за тое?

— Далібог, залаценькая, за тую муку. Ніяк не адкаснуцца. Сваіх яшчэ загончык, як на лаву, стаіць. Жыта позьняе будзе. На дзянёк якнебудзь трэ атчакнуць.

— Ды ўжо-ж.

На нейкі час змоўклі. Сьцежка крута ўвільнула на агароды, у бок загуменьня. На градах чарсьцвела ад ветру позьняя капуста. Гарбузьнік пачарнеў і апусьціў вушы ад раньніх прымаразкаў. Цыбуля ляжала ў кучках, апранутая ў зімовыя кажухі, яе павыцягалі за косы гаспадыні. Сям-там пракідалася рэдзька, якая пайшла ў ствол, аб ёй ніхто не клапаціўся. Часам ляжаў у глыбокай разоры, дагэтуль нікім не заўважаны, пярэсты гарбуз. Тырчэла голае цырбіньне кіяхоў, бы ў рэдкім лесе пні. Бацьвіньне галузнае, яго нават не падабралі каровы, якія звычайна любяць швэндацца гэткаю парою. Пад хлявом стаяў, увапёршыся ў яго карчакаватыя плечы, сьсечаны цыбаты цаўнік. Гэта нарыхтаваў сабе на зіму дзед Навум, хоць і абівае бакі на вышках 'шчэ пазалеташні і ня выводзіцца з кісету сёлетні бэсараб.

Вышлі на вуліцу. У хатах міргацелі газьніцы, лупалі ўсхліпамі. Сьвятло ледзь цадзілася праз шыбы і расьсейвалася ў сутонлівай каламуце вуліцы, ад гэтага здавалася крыху відней. Уперадзе капашыліся густыя цені, і чуваць была жаночая гамонка. Па голасе можна было ўгадаць і, не памыліўшыся, адказаць, што гэта былі з іхняе хэўры, бо асобныя кускі гутаркі казалі за гэта.

— Чуеце, як Лукер'я аратарнічае, усёроўна, як Мікола, — праказала Агапа і, жартуючы, дадала: — Ці не за дэлегатак.

Яны сьцішылі крокі. Прыслухаліся. І як пад каманду, шэптам адказалі:

— Так, яны...

Праз хвіліну ўсе стаялі разам і гутарылі. Кірэіха, не даходзячы да іх, брала на цыгіндар.

— Чаго растрэскаліся на ўсё сяло, аж на тым канцы чуваць? Ці нельга пацiху ўладзіць свае нагіморы?

— А мы пра новую вестку дудукаем, — абаранялася Лукер'я. Вось ці чулі? Дужа цікава.

— Пра што? — грымнулі залпам.

— Прыехала з раёну нейкая ахмістрыня і заўтра вечарам склікае сход усіх жанчын нашага паселішча. Кажуць, хоча ведаць, як жывом з дзядамі, ці ня тузаюць за каўтуны.

— Вось аскома...

— Зьлітавалася, — гіронічна перабіла Кірэіха.

Пакаціста зарагаталі. І паліліся кпіны па адрасу "нейкай ахмістрыні". Яны што раз усё мацнелі і нагадвалі аб нечым набалелым. У старое Агапы сьліна мыльным шумам тала на губах.

— Бач прыехала — сход рабіць, людзей бунтаваць. Ведаем такіх! Цікава ёй, як я сплю з сваім Ігнатам. Што гэта, жаначкі, за навалач, — і разьвяла рукамі. На яе ўсе вытрашчыліся і ўважліва сачылі за кожным яе пабочным рухам. А яна папраўлялася:

— Лыткі-ж добрыя выгадавала, дык чаму ня чмуціць? Шпацыруе сабе, заклаўшы рукі за зад, загнуўшы пэйсы рогам, як у барана. А ты ад цямна да цямна карчуком — не на ўме нішто.

— А мы на сходзе выкажам. Чмыхне ў нос, — перабіла Прося. — Усё дачыста расьпішам, як крэйдаю па сьцяне.

Разважна памаўчалі, бо думка апаланіла нечаканасьцю. Але не надоўга. Лукер'я першая ўхапілася за працяг гутаркі. Яна ёю так захапілася, што не заўважыла, як цалкам каўтала словы або захліпалася, але што казала, было для ўсіх зразумела.

— І каліва не перапусьцім, гуртам будзем лаяцца, да апошняга слова. Падцяром соплі, ліха іх галаве. Хай ведаюць, што мы не з апошніх. А ты, Прося, не адмаўляйся, мы выберам цябе дэлегаткаю, яшчэ і ў раён пашлём, паглядзіш, азнаёмішся, і будзем разам працаваць.

Прося соладка ўсьміхнулася, бадзёрая.

— Дык я-ж старая, 43 гады, што я вам напрацую, лепей Насту, яна маладая, здаровая. Няхай яна там раскажа, як ёй жывецца ў Цьвіка.

— Нічога, выберам цябе і Насту — дзьвюх, — гукнула Кірэіха.

— А яна тут сама? — спытаў хтосьці.

Пераглянуліся. Вочы дапытліва памацалі ўпоцемку.

— Недзе дамоў шмыгнула.

— Ды ўжо-ж. Я сама ёй скажу — прыцягну сілком. Толькі, каб вы былі ўсе, а то Сымонавы сучкі цяўкацьмуць — ня справімся, — турбавалася Лукер'я.

— Апрагуцца....

— Зможам...

— Кагалам...

Загулі галасы. Разварушыліся.

Нават Агапа, якая дагэтуль супраціўлялася, дала згоду прыйсьці на сход і не адна.

— Дзе ні прападала — прыду, 'шчэ і Ладымерыху падбухтору, каб болей.

— Даўно так-бы, без усяго.

І сьціхлі — усё ўладжана. Пачалі разыходзіцца.

А ноч ліняла. Крыльлі ў перхаці лушчыліся: ападалі ў застылай нярухомасьці. Тады блішчэла зямля. Росныя пацеркі пераліваліся і зіхацелі дыямэнтам. Рабілася зябка. У гары, дзесь, блудзіў журавель і прагна курлыкаў. Іней садзіўся паволі, нячутна, каб ня трывожыць ноч. А з вуснаў плыло:

— У-х-х, як здорава шчэміць мароз.

— У-х-х, як холадна дыша зямля.

А ў небе лупалі сінявокія зоры...

* * *

— Паганяй, сынку, хутчэй будзе. Каб гэту чортаву мясьціну пераскочыць, а там крыху ня так — поле. Можа-б яшчэ раз зьвярнуцца пасьпелі, хоць і бярэцца пад дзень.

Хурман ужо з пугаўём завіхаўся ля хваста і пляжыў сырыцоваю пугаю па сытым крыжы каня. А ён цяжка, задыхаючыся, ледзь плішчыў.

— Вось табе і на, не пагоніць. Дзіва, што стрэў чорта як і сам.

— Ну-ж, каб цябе ваўкі зад..., — з прыціскам кідаў праз зубы Малахвей. І аглядаўся па бакох.

На возе ляжала ўпоруч пяць мяшкоў жыта і адзін упоперак, на якім сядзеў сам Сымон. Яго каржакаватая фігура ляніва варушылася, і валавяныя вочы ўпіваліся ў начную цемень. А ён глытаў яе і хціва жмурыў бровы. Воз нахабна рыпеў, западаючы ў калдобіны.

— Ну, ну, яшчэ, рыжы! — падганяў Малахвей.

— Гэ ты, дубіна, жыў будзеш, — ужо сьмела гукаў Сымон, бо пераехаў лес. А ён яго часам баіцца і моцна любіць. Баіцца тады, калі вядзе што-небудзь каштоўнае. Тады яму здаецца, што з-за карчоў за ім нехта сочыць і цікуе, каб выглядзець добры, падручны момант і зьнянацку накінуцца і абрабаваць яго. Але гэта бывае на рэдкасьць. За ўсё жыцьцё ён памятуе толькі адзін такі выпадак. Ды і то гадоў з сем назад, калі вёз да брата на хутар кабана.

Як праз сон, успамінаў.

— Стой! Стой!

— Страляць буду! Стой! — зашчоўкаў затвор. Суняўся. Падышлі дзьве ўзброеныя постаці.

— Што вязеш?

— Куды?

— Далібог, залаценькі, пасагу дачцы.

Ухітроўваўся, але дарэмна.

— Скідай і дамоў.

— Што вы!.. што вы!.. даражэнькія!..

— Ня пікні! Чуеш?

І здаровая рука накінула мяшок на галаву і моцна сьцяла зборкамі.

— Едзь.

Забражджалі пустыя калёсы па карэннай дарозе. І на астачу харкнуў густы стрэл.

А колькі ён іх первазіў! І ліку няма.

Сымон зноў пачаў шморгаць лейцамі.

— Но-о-о, падла, цопай!

І болей нацягнуў шапку на вушы.

— Тата, тата, мех падраўся — жыта сыплецца! Хутчэй. Каня ... Тпр-р-р!

— Тпр-р-р-р!

Пакуль суняліся, дык палову мяха і высыпалася. Буйныя зярняты, як жоўтым пясочкам, выслалі сьцежку.

— Бяды ня было, дык на табе, — гаркітаў Сымон.

— Але адны гоні не даехаць, вот скажы ты!

— Разграбі яго з пяском, хутчэй!

— А можа сабраць?

— Ня трэба, жвавей!

Конь аддыхаў. Над ім з спэцыфічным пахам вісела дзяруга густое пары, як туман над ракой.

Малахвей разгроб ува ўсе бакі, зьмяшаў з пяском і, некалькі раз перагледзеўшы гэта месца, сплюнуў і рынуўся наўздагон за возам, які ўжо ад'ехаў на некалькі крокаў.

— Тата, тата, пачакай!

Сымон азірнуўся, затарнаваў каня.

— Што сталася? Які чорт душыць, што так канаеш?

А Малахвей увесь белы і дрыжыць, ледзь усьцёгся на воз.

— Кажы, што?

Маўчыць і ўсё цісьнецца да меха, а як ачухаўся, боязна (каб зноў не здарылася) апавядаў:

— На гэтым месцы мяне і ўчора спаткалі, ледзь выбраўся.

— Які пудлівы, на ліха табе, што ўсяго баішся.

Гэта ён сказаў на Малахвея, але потым гутарка ўвесь час ішла пра ўчарашняе здарэньне. Сымон пытаў:

— А што рабіў Мікола?

— Каня варочаў назад. Хацеў, каб завёз жыта ў савет, але парадзіліся між сабою і сказалі, каб вы заўтра прышлі ў канцылярыю да іх.

Сымон ня ўтрываў.

— Хваробу, галота, закілзаеш! Трасцу пад'ясі, што дам, бзьдзюха гнілавухая! Яшчэ паглядзім, хто каго!..

Расчыніліся вароты, і конь цьвёрдаю хадою пад'ехаў да склепа. Сымон мешкавата саскочыў з воза, бо ўжо прысадзісты мужчына траляваў з воза мяшкі.

На ўсходзе акраец неба агніста зардзеўся, і грым ночы змываўся ў буйных пацерках расы, ранейшай, срабрыстай.

* * *

Вестка птахам абляцела вёску. Усе на нагах: старыя і малыя. Гутаркі не абабрацца, і кожны пасвойму тлумачыць. Адны спачуваюць, другія насупроць, а большасць вясёлыя, адчуваецца нейкая ўрачыстасьць, перамога над тым, каго раней баяліся.

— Я дык вельмі рада, што хоць збудзем з галавы аднаго крумкача, — кажа старая Навуміха, захутаўшы ў ручнік свае хворыя зубы.

— Вядома, падаўна трэ' было гэта зрабіць, бо ён не чалавек, а зьвер, — дапаўнялі іншыя.

— Зьверу зьвярыная і слава.

Аўдуля ў той дзень нікуды ня вышла з дому, а ўсё ходавала, бо ня было ўжо ў яе Насты. На яе вядзьмарскім твары, у ружовай тлустасьці шчок, хаваецца глыбокая тайна. І яна ад гэтага ня ўрымсьціцца, ходзіць па хаце, нечага шукае і прыліпае да акна. Глядзіць на вуліцу, а па ёй ідуць людзі і спыняюцца каля вялікага будынку. Тады яна ледзь цэдзіць праз зубы:

— Скончана... ведаюць...

А людзі ідуць. Спыняюцца. Задзіраюць галовы на сьцяну, дзе прыбіты вялікі кусок шпалеры, а на ім гонкімі стракатымі літарамі выведзена:

АБ'ЯВА

Даводзіцца да ведама, што сёньня, 5 кастр., а 12 г. дня, у памяшканні хаты-чытальні адбудзецца грамадска-паказальны суд над кулаком в. Навасёлкі Сымонам Цьвіком, які прыцягваецца да судовай адказнасьці за эксплёатацыю і зьдзекі з наймічкі Насты Бугай.

Менск, 1931 г.

Сяргей РУСАКОВІЧ

«Голас Радзімы»

Галоўны рэдактар
Наталля САЛУК

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Дзяржаўны камітэт па справах рэлігій і нацыянальнасцей Рэспублікі Беларусь; Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі; Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства "Радзіма").

РЭДАКЦЫЯ:
Намеснік рэдактара Галіна УЛІЦЁНАК.
Адказны сакратар Таццяна КУВАРЫНА.
Рэдактар аддзела — член рэдкалегіі Яўген ЛЕЦКА.
Рэдактар аддзела Алена СПАСЮК.
Аглядальнікі Юрась ЛЯШКЕВІЧ, Леанід МАРАКОЎ.
Спецыяльныя карэспандэнты Нэлі ПРЫВАЛАВА, Віктар СТАВЕР.
Рэдактар-перакладчык Святлана КАРПУЧОК.
Стыльрэдактар Ірына КАЗЛОВА.
Тэхнічны рэдактар Данута РАКАВЕЦ.

НАШ АДРАС: 220005, Мінск, пр. Ф. Скарыны, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: (+375-17) 213-31-97, 213-32-80, 284-76-56, 213-37-82.

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.
Падпісны індэкс у Беларусі 63854.
Тыраж 1 625 экз.
Зак. 2245.
Падпісана да друку 22.11.1999 г. у 12.00.

Газета набрана, звярстана і аддрукавана ў друкарні «Беларускі Дом друку». (220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).